

**TİNATİN (NERGİS) BEKADZE’NİN AHISKANAME ŞİİRİ’NDE
AHISKA VE AHISKALILAR¹**

**MESKHETIA AND MESKHETIANS IN TINATIN (NERGİS)
BEKADZE’S POEM, AHISKANAME**

**МЕСХЕТИЯ И МЕСХЕТИНЦЫ В СТИХОТВОРЕНИИ
ТИНАТИН (НАРГИС) БЕКАДЗЕ «АХИСХАНАМЕ»**

Doğukan ÖZCAN*

ÖZET

Makalede genç yazar Tinatin (Nergis) Bekadze’nin 2013 yılında yayınlanan “Mazur Gör Cüretimi” kitabı ışığında Ahıska ve Ahıskalılar konusunu incelemeye çalıştık. Çalışmamızın ana kaynağı kitabın ön sayfalarında yer alan “Ahıskaname” şiidir. Ahıska’nın 230 köyünün isminin geçtiği bu şiir günümüze kadar edebiyatta Ahıska, köyleri ve özellikleri, bazı örf-adetler, tarihi şahsiyetler hakkında bilgi veren en kapsamlı eserlerdendir. Çalışmamızda “Ahıskaname”nin yanısıra, edebiyatta Ahıska ve köyleri ile ilgili yazılmış şiirlerden de istifade edilmiştir.

Çalışmada şu yöntemler kullanılmıştır: İlk önce Ahıska dergisinde ve Mazur Gör Cüretimi kitabında yer alan Ahıskaname şiiirinin tam metninin elde edilmesi sağlanmıştır. Daha sonra şiirde ismi geçen antroponim, toponim ve hidronimler hakkında ek bilgiler toplanmış ve konunun açıklanmasına çalışılmıştır. Ayrıca örf-adetler ile ilgili kişisel görüşmeler yapılmış ve bilimsel kaynaklara başvurulmuştur.

Tarih, Coğrafya, Kültür, Onomastik gibi bilgiler içeren “Ahıskaname” şiiirinin araştırılması Ahıska coğrafyası ve kültürü için önem teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mazur Gör Cüretimi, Ahıskaname, İstanbul Evliyalari, Şota Rustaveli, Kaplan Postlu Şövale.

ABSTRACT

In this article, we aimed to study the subject of “Meskhetia and Meskhetians” in the light of “Mazur Gör Cüretimi” published in 2013 and written by a young author, Tinatin (Nergis) Bekadze. The main source of our study was “Ahıskaname” poem, which takes place at the first pages of the book. This poem, which mentions 230 villages of Meskhetia, is one of the most comprehensive written work that gives information about Meskhetia, its villages and properties, some customs, and historical people. In our study, we also made use of poems written about Meskhetia and its villages in the literature of Ahıskaname.

Methods used in the study are as follows; initially, the full text in Ahıska magazine and in the book “Mazur Gör Cüretimi” was obtained. Then, additional data about anthroponyms, toponyms, and hydronyms whose names are mentioned in the poem were

¹ . DOI : 10.17498/kdeniz.558

* Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Mezunu, e-mail: hanakli_dogucan@hotmail.com.

collected, and the subject was explained. In addition, individual interviews were conducted to get information about customs, and scientific resources were also referred.

Studying the poem “Ahiskaname” including information such as History, Geography, Culture, Onomastic is important for the geography of Meskhethia and its culture.

Key Words: Mazur Gör Cüretimi, Ahiskaname, Saints of Istanbul, Şota Rustaveli, Knight with Tiger Skin.

АННОТАЦИЯ

В этой статье, мы стремились изучить предмет Месхетии и месхетинцев на основе “Mazur Gor Cüretimi” («Простите за мою смелость»), опубликованной в 2013 году и написанной молодым автором, Тинатин (Наргис) Бекадзе. Основным источником нашего исследования было стихотворение “Ahiskaname”, которое находится на первых страницах книги. Это стихотворение, в котором упоминается 230 сел Месхетии, является одним из наиболее полных письменных работ, которая дает информацию о Месхетии, ее деревнях и свойствах, некоторых обычаях, и исторических личностях. В нашем исследовании мы также использовали стихи, написанные в литературе о Месхетии и ее селах.

Методы, используемые в исследовании, являются следующими: Первоначально, был получен полный текст в журнале “Ahiska” и в книге “Mazur Gor Cüretimi”. Затем, дополнительные данные об антропониме, топониме, и о гидронимах, которые были собраны и чьи имена упоминаются в стихотворении, и тему попытались объяснить. Кроме того, отдельные интервью были проведены, чтобы получить информацию об обычаях, и также упомянутых научных ресурсах.

Изучение стихотворения “Ahiskaname” включающего информацию, такую как история, география, культура, ономастика – это значительная веха в географии Месхетии и ее культуры

Ключевые слова: Mazur Gör Cüretimi («Простите за мою смелость»), Ahiskaname (Письмо об Ахалцихе), Святые люди Стамбула, Шота Руставели, «Витязь в тигровой шкуре».

1. Giriş

Tinatın (Nergis) BEKADZE 26 Mayıs 1991 yılında Gürcistan’da doğdu. İlk eğitimini orada aldı. Daha sonra Trabzon’da Hasan Ali Yücel İlköğretim Okulu’nda eğitimini devam ettirdi. Bener Cordan İlköğretim Okulu’ndan 2005 yılında mezun oldu. Lise eğitimini Trabzon’da alan şair 2009 yılında Trabzon Anadolu İmam Hatip Lisesi’nden, 2013 yılında da Karadeniz Teknik Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi Okulöncesi Öğretmenliği bölümünden mezun oldu. Aynı zamanda Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi İlahiyat Bölümü 2. sınıf öğrencisidir.

Yayın hayatına Ahıska dergisiyle (Nergis Ahıskalı, 2008: 36-37) başlayan yazarın Antalya Sanat Edebiyat Dergisi’nde de şiiri (Tinatin [Nergis] Bekadze, 2013: 45) bulunmaktadır.

Üniversite son sınıf öğrencisiyken yazarın “Mazur Gör Cüretimi” kitabı çıkmış (Bekadze, t.y.[2013]) ve eğitim aldığı bölümde kitabının imza töreni yapılarak fakültede bir ilke imza atmıştır.

Daha sonra Başkent Edebiyat Kültür Sanat ve Eğitim Derneği'nin hazırladığı ve Ajans Erciyes'in bastırıldığı "Dem Vakti 2" şiirler kitabında yer almıştır (Kartal ve Kurt, 2014: 189-194). O, Soma faciasında şehit olan 301 madencimizin anısına Sahil Kitap'ın bastırıldığı "Soma Şiirleri Antolojisi"nde şiirleriyle kendi acısını paylaşmıştır (Ünal, 2014: 193-198).

Türk Edebiyat Dünyasının En Büyük Antolojisi ve Yarışması olan, 20 ülkeden 560 katılımcı ile hazırlanan ve "GUINNESS REKORLAR KİTABI"na aday "Avrasya Şairler Antolojisi"nde yazarın şiirleri bulunmaktadır.

Yazar bilimsel araştırmalar dalında da faaliyet göstermiş olup 19-22 Aralık 2012 tarihinde Denizli Pamukkale Üniversitesi'nde düzenlenen 5. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumuna "XVI. Yüzyıl Ahıska Vilâyeti'nde Olan Vergi Kalemleri ve Bölgede Kullanılan Ölçü Birimleri" başlıklı ortak bir bildiri ile katılmıştır.

Yazar Trabzon İli Akçaabat İlçesi Söğütlü Beldesi'ndeki Özel Tomurcuk Anaokulu'nda ve Trabzon Pelitli Mareşal Fevzi Çakmak İlkokulu'nda görev yapmıştır.

Tinatın (Nergis) Bekadze'nin 2013 yılında KTÜ'de öğrenciyken basılmış olan "Mazur Gör Cüretimi" kitabı 2006-2013 yılları arasında yazılmış olan şiirlerinden ibaret olup Yaşar Bekadze'nin "Şiir Kalpten Geçen Duyguların İfadesidir (Bekadze, t.y.[2013]: 12)" yazısıyla başlamış ve yazarın "Önsöz"üyle devam etmiştir (Bekadze, t.y.[2013]: 13-15). Kitap üç bölümden oluşmaktadır: 1. "Şiirlerim". Şiirlerden oluşan bu kısım kitabın çoğunluğunu teşkil etmektedir; 2. "Yazılarım". Bu kısımda yazarın hayata ve yaşama ait hikâye ve deneme yazıları bulunmaktadır; 3. "Cümlelerim". Bu kısım günlük hayat için örnek olan hikmetli cümlelerden ibarettir. Kitabın 202 sayfası vardır. Kitabın 17-24 sayfalarında bulunan 42 kıtalık "Ahıska" şiiri konumuzun ana kaynağıdır.

Makalemizde ayrıca Ahıskalı İstanbul evliyalarından Çıldır, nam-ı diğer Ahıska Eyâleti Ahıska Sancağı Azğur Nahiyesi Orpola köyünden olan Abdullah Efendi ve İkinci Fetret Devri'nin Mevlanası sayılan Ahıskalı Ali Haydar Efendi hakkında da bilgiler verilmiştir.

Dünya kültürünün en yüksek zirvesine ulaşmış, Ellada'nın Homer'i, Türkiye'nin Mevlana'sı, Azerbaycan'ın Nizami'si, Özbekistan'ın Ali Şir Navai'si, İtalya'nın Dante'si, İspanya'nın Cervantes'i, İngiltere'nin Shakespeare'i, Rusya'nın Puşkin'i kadar aynı mevkide olan "Kaplan Postlu Şövalye" destanının yazarı, Samtskhe-Cavaheti Aspinza İlçesi Rustavi köyünden olan Şota Rustaveli hakkında bilgiler de çalışmamızda yer almaktadır.

Çalışmamızda, II. Dünya Savaşı'nda Sovyetler Birliğinin en yüksek kahramanlık unvanı "Sovyetler Birliği Kahramanı" adını alan Bekir Mustafayev ve Bedir Memmedov, Sovyetler Birliği Kahramanı adına denk 3 Şeref Madalyası alan Münir Memmedov hakkında bilgiler de yer almaktadır.

2. Ahıska Şiirinin Biçim, Anlam ve Mekan Yönünden İncelenmesi

2.1. Şiirin Biçim Yönünden İncelenmesi

Şiirin Nazım Şekli ve Ölçüsü: Şiir, Türk Edebiyatı nazım şekillerinden koşma ile yazılmıştır. Dörtlük halinde düzenlenmiş, kafiyeye dikkat edilmiş, son dörtlükte mahlas kullanılmış olup genelde 6-5 duraklı 11'li hece vezniyle yazılmıştır.

Nazım Birimi: Dörtlük (Kıta).

Şiirin Yapısı: Şiir kırk iki dörtlükten oluşmaktadır.

Dil ve Anlatım: Şiirin dili sade ve anlaşılır olup saf bir Türkçedir. Yüklemeler geniş zaman kipiyle çekimlenmiştir. Toponimlerin çoğu yabancı kelimelerden oluşturulmasına rağmen akıcılık kendini korumaktadır.

Ahenk ve Müzik: Şiirin genelinde müziksel bir hava yer almaktadır. Her kıtada “güzeldir” kelimesinin tekrarı bu müzik ruhunu sağlamaktadır. Şiirde kafiye, redif ve vezin sistemlerinden yararlanılması şiirini ahengini sağlamıştır.

2.2. Şiirin Anlam Yönünden İncelenmesi

Ahıskaşname Şiirinin Teması: Vatan ve Vatan Sevgisi.

Şiirin Tarihle İlişkisi ve İçerdiği Zaman: Şiirde Ahıskalı ünlü kişilerden ve kalelerden bahsederek XII-XXI. yüzyıllar arasındaki bazı senelere işaret edilmiştir.

İnsanlıkla İlişkisi: Şiirde ismi geçen şair, bilim adamlarının eserleri insanlara sevgi, kahramanlık, dostluk duygularını aşlamaktadır. Konunun vatan sevgisi olmasından dolayı insanlar arasındaki ilişkilerin iyi olması önem taşımaktadır.

Hayatla ilişkisi: “Ahıskaşname” hayati bir şiirdir. Burada tasvir olunan olaylar gerçek hayatta vuku bulan olaylardır. Bu bakımdan destanın hayatla ilişkisi vardır.

İzlek: Yazar burada Ahıskalıların 14 Kasım 1944 yılında sürgün olduktan sonra onlardan kalan köylerin her yönleriyle güzel olduğunu “Güzeldir” redifi ile her kıtada vurgulamaktadır.

Düşünce: Yazar şiirinde bütün düşüncesiyle topraklarının her bir parçasını değerli olduğunu bildirerek vatani yüceltmeye çalışmıştır.

Olay: Şiir, manzum bir hikâye olmayıp başı ve sonu belli olan bir fıkrayı anlatmıyor. O, Ahıska köylerinin özelliklerini ve meşhur yönlerini okuyucuya anlatmaya çalışmıştır.

Varlık: Şiirde çok yaygın şekilde toponim, hidronim kullanarak tek bir nesneyi bildirmek istemiştir ki, o da vatanıdır.

Duygu: Şiirde heyecan olduğunu hissediyoruz. Bu heyecan, onun 230’den fazla köyden bahsederken açıkça görmekteyiz. Zira 42 kıtalık bir şiirde 261 toponimin kullanılması da ender görülen bir durumdur.

Nesnel Görüntü: Destanda nesnel görüntü olarak Ahıska’nın şehirleri, köyleri, tarihi kaleleri, suları, kaplıcaları sunularak Ahıska’nın tasviri verilmeye çalışılsa da asıl amaç oradan 14 Kasım 1944 tarihinde Orta Asya ve Kazakistan’a sürgün olunan ve bugün Türkiye, Amerika, Rusya, Ukrayna, Özbekistan, Kırgıstan, Kazakistan, Azerbaycan’da yaşayan Ahıskalıların çocukları ve torunlarında Ahıska duygu ve düşüncesini pekiştirmek olmuştur.

Öznel Görüntü: Öznel görüntü olarak Aspinza’nın Rustavi köyünde doğan XII. yüzyıl idealler şairi Şota Rustaveli, Orpola Köyü doğumlu Evliya Abdullah Efendi, Ahıskalı Ali Haydar Efendi, kahramanlardan Blorzalı Bekir Mustafayev, Zedubanlı Bedir Muradov, Moheli Münir Memmedov, 1918 yılında Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti’nde Emek Bakanı olmuş Bolacurlu Ahmed Pepiniov, Pulatelli Âşık Molla Muhammet Sefili, Derselli şair Cabir Halitov, Gomoralı Yitgün Gomoralı, Çorumlu (Herolu) Haşim Özel ve Çeçlali Şakiroğlu Rasim hakkında bilgiler şiirde yer alarak öznel görüntüyü teşkil etmektedir.

2.3. Destanın Mekân Bakımından İncelenmesi

Şehir: Ahıska, Ahalkalak, Vale, Bogdanovka şehirleri anımsanmıştır

Köy: Mekân olarak 330 köy ve şehrin ismi geçmektedir. Şiirde bazı köylerin özellikleri ve meşhur olduğu yönleri dile getirilmiştir.

Kale: Şiirde Ahıska, Azğur, Hertvis, Vardziya, Timuk (Tümek), Zanav kalelerinden bahsedilmiştir.

Sular: Orpola Köyü'ndeki Ellez Suyu, Sairme Maden Suyu bölgede bir şifa kaynağı olarak ifade edilmiştir.

Kaplıcalar: Abastuban, Pulate yalnız bölgede değil ülke dışında da tanınmaktadır.

3. “Ahıska” Şiirinin Lengüistik Özellikleri

“Ahıska” şiiri 29 Mayıs 2008 tarihinde yazılmıştır. İlk defa “www.ahiskalilar.org” sitesinde yayınlanmış ve 5750 defa okunmuştur. Daha sonra “Ahıska” dergisinde, 2013 yılında ise kitapta yayınlanmıştır. Her bir toplum yaşadıkları köylere, topraklara, kasabalara, şehirlere, tarlalara, çayırlara, otlaklara, mahallelere, çay ve nehirlerle, yaylalara kendi yaşamlarına göre, tarihi gerçekleri aksettiren isimler vermişlerdir. Bu isimler somut hayata ait birer mesajdır. Çalışmamızda, Ahıska'daki antroponim, toponim ve hidronimlerini ele aldık.

Çalışma alanımız Gürcistan Cumhuriyeti Samtskhe-Cavakheti Bölgesi'nin Akhaltsikh, Adigün, Aspinza, Ahkalkalak ve Ninosminda Belediyeleri sınırları içerisindeki adlardır.

“Ahıska” 42 kıtalık bir şiirdir. Yazar bu şiirinde “Ahıska” ve köyleri ile ilgili antroponim, toponim ve hidronim hakkında bilgi vermekle kalmayıp bazı köylere has olan özellikler, örf-adetler hakkında da okuyucularını bilgilendirmektedir.

3.1. Şiirde İsmi Geçen Antroponimler

Antroponim, Onomostik biliminin kişi adlarını konu alan ve inceleyen bilim dalıdır (TDK [Türkçe Sözlük], 1998: 2238). Araştırmacılardan Yılmaz Kurt antroponimi “Kişbil” olarak adlandırmıştır (Kurt, 1996: 45). Şiirdeki Kişbilleri (Antroponimleri) makalemizde bilgilendireceğiz.

3.2. Şiirde İsmi Geçen Toponimler

Onomastiğin yer adlarını inceleyen dalına toponim denmektedir (TDK, 1998: 2238). Araştırmacı Yılmaz Kurt toponimi YERBİL olarak adlandırmıştır (Kurt, 1996: 45). Şiirde toplam 261 yerbil bulunmaktadır. Bu yerbillerden 30'u tekrarlanmıştır (Tablo 1).

Tablo 1: Şiirde İsmi Geçen Yerbiller (Toponimler)

Ahıska	Azğur	Tsirioh	Sohtev	Sinuban	Alastan	Temlala	Agara
Çohta	Orpola	Koltahev	Kopadze	Siniş	Mugaret	Sakunet	Toba
Blorza	Zeduban	Mohe	Minedze	Çeçerek	Çala	İndusa	Peritskhe
Kamze	İdumala	Ahaşen	Zurzel	Aspinza	Ota	Erkota	Çobaret
Orgora	Hevot	Kilda	Neleleköy	Margastan	Varnet	Kumurda	Apniya
Hokam	Şaluşet	Hospiya	Gokia	Turtshi	Ğobiyet	Miraşhan	Vargavi
Toki	Hirtız	Lepis	Varnet	Panaket	Vardzia	Niayala	Kartsep
Azmana	Vardzia ²	Toloş	Roket	Alanza	Azman	Kantiyet	Kisetip
Shvliş	Persa	Mugaret	Tskordza	Uraşel	Boga	Murcahet	Tatanis

² Koyu yazılan Yerbiller (toponimler) şiirde tekrarlanmıştır.

Sviri	Çünte	Roket	İncgola	Cağısman	Çaral	Anda	Heg
Samkure	İvlita	Tsinuban	Vale	Arcul	Anda	Ab	Pamaç
Orçoşan	Benara	Untsa	Kİde	Çurçuta	Kikinet	Tsahan	Abastuban
Heveşen	Sağrdze	Karatuban	Zeduban	Sabzara	Şolaver	Hona	Zanav
Çorçan	Amher	Hona	Ğordze	Kaharet	Laşe	Smada	Lelovan
Amher	Apiyet	Vale	Tutacubar	Orçoşan	Huro	Entel	Altunkale
Adigün	Rabat	Hona	Tsahan	Untsa	Adigün	Lelovan	Tsre
Arzne	Aral	Tse	Şoka	Gomora	Dersel	Çeçla	Gugunaur
Ğortuban	Çela	Çeçla	Çeçla	Hero	Viyana	Hero	Samtskhe
Hizabavra	Buzmaret	Varevan	Toloş	Samtskhe	Azğur	Hurtz	Tmogvi
Oşora	Dzveli	Saro	Sairme	Pulate	Abastuban	İcaret	Kaharet
Goders	Ahıska	Tutacubar	Şolaver	Tisel	Uthisubani	Namniavur	Kikibo
Kehvan	Nakurdevi	Pareha	Kortoh	An	Boga	Eliasminda	Tatanis
Zeiban	Çünte	Cigerşan	Dadaş	Toriya	Bozali	Karzah	Yeince
Vetkana	Kumurda	Mecidiye	Horeniya	Kuvarşa	Koyundere	Damala	Varnet
Ortsep	Ğrel	Trion	Andriasmind a	Mushi	Minedze	Odunda	Sazel
Tskaltbila	Marel	Aral	Ude	Tsarabastuba n	Shvlis	Mikelsminda	Okera
Konçga	Timuk	Tsunda	Sakudabel	Tolerta	Zarzma	Bolacur	Katsaraul
Ude	Vani	Kulalis	Kandza	Havet	Hançali	Batkana	Dangul
Gavet	Mrakval	Davnia	Kartsep	Oskaria	Azmana	Treboni	Hrial
Zeda Vardzia	Bertkana	Vertaşi	Pia	Ahçia	Arakeli	Erica	Ğorta
Kurbağa oğlu	Toras	Golday	Akhvita	Dviri	Ğoroma	Murcahet	Alcua
Varevi	Baralet	Thiltaubani	Panaket	Orcolaur	Kazma	Huro	Ahıska
Adigün	Aspinza	Ahıska	Ahalkalaki	Bogdanovka			

3.3. Şiirde İsmi Geçen Hidronimler

Yazar “Ellez’in suları insana nimet” (T. Bekadze, t.y. [2013]: 17) demekle Orpola köyündeki pınardan söz etmiştir. Ellez, Orpola sakinlerinden Tello Tayfur kızının dediğine göre gerçekten insana ferah verirdi. Tok insan onun suyunu içtiğinde açlık hissi içinde oluyordu (Kişisel Görüşme: Yaşar Binali oğlu, 15 Ocak 2015).

Eserde başka hidronime rastlanmamaktadır. Oysaki, Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan topraklarından geçerek Hazar'a dökülen Kür (Kura) Nehri, Posof Çayı, Pervane, Akhalkalek, Caksu, Oşorasu, Kvablian, Otskhe akarsularından, Pervane, Sağamo, Hançala, Tabaskur, Hozapın, Madatana göllerinden bahsedebilirdi.

4. “Ahıskaname”nin Tahlili

Destan olarak adlandırdığı 42 kıtalık şiirini yazar “Ahıskaname” nin gönüllere hatıra, cennet mekân, dağı, taşı güzel olmasını şöyle dile getirmektedir:

Ey, benim sevimli, güzel Ahıskam!

İsminle başlıyor yazdığım destan!

Sen bir hatırasın gönlüme inan!

Mekânın cennettir, dağın güzeldir! (Tinatin Bekadze, t.y.[2013]: 17).

Şiir Ahıska ismi ile başlıyor. Ahıska (Akhalsikhe), günümüzde Gürcistan Cumhuriyeti'nin Samtskhe-Cavakheti Vilâyetinin merkezi olup Posof Çayı'nın iki yanına kurulmuştur. Deniz seviyesinden 979,8 m. yükseklikte olan bu şehir, karayoluyla Tiflis, Batum ve Türkiye'ye bağlanmaktadır. Vale'ye kadar gelen demiryolu ise, Ahıska'yı Tiflis üzerinden Kuzey Kafkasya'ya, Azerbaycan ve Orta Asya'ya bağlar. Şehir Rabat-Kale, Eski Şehir ve Yeni Şehir olmak üzere üç kısımdan ibarettir: Rabat kalenin üç tarafı kayalarla çevrilidir, dördüncü tarafı ise kalın bir duvarla korunmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1: Akhalsikhe'nin (Ahıska) Rabat'la Görüntüsü

Kaynak: <http://intermedia.ge>

Nehrin bir tarafında Eski Şehir, diğer tarafında ise Yeni Şehir yer almaktadır. Her iki tarafı bir köprü birleştirmektedir (Bekadze, 2014c: 563).

Şemseddin Sami, “Kâmûs'l-A'lâm” isimli tarihi-coğrafi ansiklopedisinde Akhıska ve Akhalçikh adlı iki ayrı coğrafi birimden söz etse de bunların her ikisi aynı yeri bildirmektedir. Ayrıca, Akhalçikh'in Yeni Kale anlamı taşıdığını ve Ermenice'den geldiğini yazmaktadır (Şemseddin Sami, 1996: 45-46) . Akhalsikhe ismi Gürcüce akhali (ახალი-yeni) ve tsikhe (ციხე-kale) kelimelerinden oluşmuş olup, “yeni kale” anlamına gelmektedir (Abuladze, 2011: 26, 279, 501, 669). Bu durumda bu kelime Şemseddin Sami'nin dediği gibi Ermenice değil, Gürcüce'dir.

Azğur, Ahıska'nın 22 km uzaklığında Ahıska-Borcomi anayolu üzerindedir. Eskiden Azğur'un şehir olduğu tarihi belgelerde XI. yüzyıldan bilinmektedir. Şehir XII-XVIII. yüzyıllarda Samtskhe'de ortadoks kilisesi merkezi olmuştur (http://www.government.gov.ge/files/53_86_298711_samckhe-javakheti-rus8.pdf, Erişim Tarihi: 15.01.2015). Evliya Çelebi Şerefname'nin görüşüne dayanarak bu kalenin Gürcistan'da yapılan ilk kale ve İskender Zülkarneyn yapısı olduğunu bildirmektedir (Dağlı ve Karaman, 2008: 369). Kale yüksek bir tepe üzerinde dörtgen şeklindedir.

Azğur kalesi Ahıska'nın kuzeyinde yüksek bir tepe üzerinde olduğundan oradan yakın köyler gözükmektedir. Yazar bu yüzden Tsirioh, Sohtev, Sinuban'ın buradan görüldüğünü, Alastan'ın ise uzakta kaldığını şöyle ifade etmiştir:

Azğur kalesinden baktığın zaman,
Görünür Tsirioh, Tsohtev, Tsinuban,
Uzaklarda kalır güzel Alastan.
Temlala, Agara, Çohta güzeldir! (Tinatin Bekadze, t.y.[2013]: 17)

Yazar “Evliya diyarı Orpola cennet” demekle hem Orpola köyünün cennet mekân bir yer olduğunu, hem de köyün yetiştirdiği evliya hakkında bilgi vermek istemiştir. Ayrıca Orpola köyü çevre köyler tarafından da iyi bilinmekteydi. Bu yüzden Orpola köyü ve adamları hakkında maniler de söylenmekteydi. Tablo 2’de Orpola Köyü, Ellez suyu, toprağı, dağları ve insanları hakkında manilerden bilgi edinmekteyiz (Kişisel Görüşme: Valida AK, 16 Ocak 2015).

Tablo 2: Orpola Köyü ve Ellez Suyu Hakkında Maniler

Orpola'nın düzleri, Gökteki yıldızları, Ahıska'da ün yaptı Bağda gezen kızları!	Endim Ellez suyuna, Giderim dere boyuna, Orpola kızlarının Kimse bakmaz huyuna!	Orpola'nın diliydi, Oxiyan bülbüliydi Azğurlu Abdullah der: Yaşar oranın güliydi.
Orpola bir cennettür, Toprağı dolu nimettir. Bextülli millet size Bu köy size kısmettür.	Roket'in dağlarından Orpola bağlarından, Benden sana yar olmaz Oğlan, çık git buradan!	Çiçekler olmasaydı Gülleri solmasaydı, Orpola'dan uzak kalmak Keşke hiç olmasaydı!
Yağmur yağsa can Orpola, Yağmazsa yan Orpola! Gönül senden uzak olsa, O zaman da yan Orpola!	Orpola dağı çiçek Tırpan getir gel biçek Benim sevdiğim güzel Her keşten daha gökçek!	Ceviz aldım yiyecek yok Keten aldım giyecek yok Orpola'dan kız sevdim, Gözün aydın diyen
Kız ben seni severim, Orpola'da gezerim, Burdan hiç ayrılamam Seni her an süzerim!		Orpola'nın deresi. Güzeldir benövşesi İsmi Abdullah olan Vardır bir Evliyası

Şiirin 4. kıtasında II. Dünya Savaşı'nda gazi ve şehit olan Blorzalı Bekir, Zedubanlı Bedir ve Moheli Münir hakkında okuyucularını bilgilendirilmiştir. Makalemizde onlar hakkında bilgiler bulunmaktadır.

Ahıskalı Abdullah Efendi (1733-1813)

Anadolu Evliyalarından olan Ahıskalı Abdullah Efendi 1733 (H. 1146) yılında Ahıska Sancağı Azğur Nahiyesi'nin Orpola köyünde doğdu. İlk eğitimini babasından alan Abdullah babasının vefatından sonra Kars'a giderek İsmail bin Muhammed Berküşâdi'den usûl-i fıkıh ve hadis ilimlerini okudu. Oradan icazet aldıktan sonra Erzurum'a ve daha sonra Diyarbakır'a gitti. Bozcuzade Ömer Efendiden tefsir, hesap, hendese, astronomi ilimlerini okuyup icazet aldı (Evliyalar Ansiklopedisi, 1992: 87). O ilim öğrendiği âlimlerin tebliğine büyük önem vermiştir Fıkıh âlimi Eb'ül-Leys Semerkandî'den şöyle örnekler vermiştir:

“Âlimle berâber oturup, onun anlattıklarından bir şey hâtırında tutamayan kimse için böyle olmasına rağmen yedi fayda vardır: 1. İlim öğrenenlerin fazîletine kavuşur. 2. Âlimin meclisinde bulunduğu müddetçe günahlardan korunmuş olur. 3. Evinden ilim öğrenmek için çıktığı zaman üzerine rahmet iner. 4. İlim meclisine oturduğunda meclise inen rahmetten o da nasibini alır. 5. Orada anlatılanları dinledikçe, kendisine sevap yazılır. 6. Dersi dinler de anlayamadığı zaman üzülür, gamlanır, kalbi kırık olur. Bu hâli Allahü Teâlâ'nın hadîs-i kutside; “Ben, benim için kalbi kırık olanların yanındayım” buyurdıklarından olmasına vesîle olur. 7. Âlimin üstün, fâsıkın, günâh işleyenlerin aşağı tutulduğunu görüp kalbini fiskdan, günâh ve kötü şeylerden çevirir. Bunun içindir ki,

Resûlullah efendimiz sâlihlerle, iyi kimselerle berâber olmayı emretmiştir (Shota Bekadze, 2014b: 11”.

Abdullah Efendi 1761 yılında İstanbul'a döndü. Beş yıl sonra Edirne yoluyla Bosna'ya giderek iki yıl orada kaldı (Balcı ve Küçük, 2015: 52). O, 1767 yılında Revazimü'l-Ayan adlı en büyük eserini yazmaya başlamış ve 1777 yılında Ayasofya medresesinde tamamlamıştır. 1813 yılında vefat eden Abdullah Efendi'nin mezarı İstanbul'da Üsküdar Karacaahmet Mezarlığı'nın Söğütlüçeşme denilen kısmındadır (Kasap, 2010: 205).

Ahıskalı Ali Haydar Efendi (1870-1960)

Ahıska asıllı evliyalardan biri de Ahıskalı Ali Haydar Efendi'dir. O, 1870 (H. 1288) senesinde Ahıska kazasında doğdu. İki yaşında annesini, dört yaşında ise babası Şerif Efendi'yi kaybetmiş ve Erzurum'da Bakırcı Medresesi'nde, daha sonra İstanbul'da FâtiH Câmiinde derslere devam etmiştir. Tahsilini tamamlayarak Hoca Ahmet Hamdi Efendiden 1901 senesinde icâzet almıştır. 1915 yılında şeyhülislâmlıkta yeni kurulan “Te'lif-i Mesâil Heyeti” reisliğine tayin olundu. Kitâbü'l-Büyû (Alış veriş kitabı) ve Kitâbü'l İcâre” kitaplarını yazdı. Ali Haydar Efendi 1960 (H. 1380) senesinde İstanbul'da vefat etti. Mezarı Edirnekapı Sakızağacı kabristanlığında (Evlialar Ansiklopedisi, 1992: 87). Onun Bahaddin Güleriyüz adında oğlu olduğu bilinmektedir (Balcı ve Küçük, 2015: 67).

Bekir Mustafayev (11.02.1898-10.12.1978)

Kuzey Kafkasya Cephesi 56. Ordu Muhafız 55. Kırmızı Bayraklı İrkutsk Piyade Tümeni 164. muhafız Piyade Alayı Nişancısı, muhafız er Mustafayev Bekir Dursunoviç (Dursun oğlu) 11 Şubat 1898 tarihinde günümüzdeki Gürcistan Cumhuriyeti'nin Samtskhe Cavakheti Vilayeti'nin Akhaltsikh Belediyesi sınırları içerisinde olan Blorza köyünde doğdu. Blorza köyü 14 Kasım 1944 tarihi sürgününden sonra haritadan silinmiştir. Kollektif çiftlik başkanı olarak görev yapmaktaydı.

Ağustos 1941 yılında askerliğe alındı. Mart 1942 yılında Kafkasya civarlarındaki savaflara katılmıştır. 1943 yılının güz aylarında Kerç şehri savaflarında üstün bir başarı göstermiştir. Savaş başarılarından dolayı Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Şura Prezidyumunun kararıyla 16 Mayıs 1944'de kendisine Sovyetler Birliği Kahramanı unvanı verilerek Lenin Nişanı ve 4944 no'lu “Zolotaya Zvezda” (“Altın Yıldız”) madalyasıyla ödüllendirildi. Kırım'da ve Ukrayna'nın birçok yerlerinde savaflara katılan Mustafayev ordudan terhis olunduktan sonra Özbekistan'a Semerkant Vilâyeti Semerkant İlçesinin Kaynama kasabasına gelmiş ve orada yaşamıştır. 10 Aralık 1978 tarihinde vefat etmiştir.

Sovyetler Birliği Kahramanı adını alan Bekir Mustafayev'in resmi belgeleri ve madalyası, Şekil 2, 3, 4, 5'te verilmiştir.

Şekil 2, 3, 4, 5: Bekir Mustafayev'in “Sovyetler Birliği Kahramanı Belgesi” ve Ona Verilen Lenin Nişanıyla Zolotaya Zvezda Madalyası.

Kaynak: https://www.google.ru/images?hl=ru&q=%D0%91%D0%B5%D0%BA%D0%B8%D1%80+%D0%9C%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%84%D0%B0%D0%B5%D0%B2+%D0%B3%D0%B5%D1%80%D0%BE%D0%B9&gbv=2&sa=X&oi=image_result_group&ei=mni2VOjIM4rkUo2mgtAM&ved=0CB4QsAQ (15.01.2015).

Bedir Muradov (1909-1944)

Bedir Muradov Beymodoviç 1909 yılında Tiflis Vilâyeti Akhaltsikh Kazası'nın Zeduban köyünde çiftçi ailesinde doğmuştur. Günümüzde bu köy Gürcistan Cumhuriyeti Samtskhe-Cavakheti Vilâyeti Adigün Belediyesi'ne bağlıdır. 1944 yılında askere alınmış ve 2. Ukrayna Cephesi'nde savaşlarda bulunmuş, Dunay (Tuna) Filosu sıralarında Romanya ve Yugoslavya'nın alınmasındaki savaşlara katılmıştır. Aralık ayındaki Vukovar harp alanında üstün başarı göstermiştir. 1944 yılı Aralık ayının 3-5 tarihlerindeki savaş başarıları sayesinde Tuna Filosu komutanlığının takdirini kazanmıştır. Ona bu üstün başarılarından dolayı 20 Nisan 1945 tarihinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Şura Prezidyum Kararıyla Sovyetler Birliği Kahramanı unvanı verilmiştir. Ölümü ve mezarı hakkında hiçbir bilgi yoktur. Kayıtlarda: "5.12.1944'de yaralanmış ve askeri hastanededir" ibaresi bulunmaktadır (http://www.warheroes.ru/hero/hero.asp?Hero_id=19131, Erişim Tarihi: 15 Ocak 2015).

Münir Memmedov (12.03.1924-01.08.2012)

Münir Memmedov 12 Mart 1924 tarihinde günümüzdeki Gürcistan Cumhuriyeti'nin Samtskhe-Cavakheti Vilâyeti'nin Adigün Belediyesi'ne bağlı Mohe köyünde çiftçi ailesinde doğmuştur. İlkokul eğitimini köyde almıştır. İş hayatına kolektif çiftlikte başlamıştır. 1942 yılından askere alınmış ve Ocak 1943 yılından Büyük Vatan Savaşı cephelerinde olmuştur. 1. Ukrayna Cephesi 38. ordu 340. piyade tümenine bağlı 1144 piyade alayı takım komutanı olan çavuş (serjant) Münir Memmedov 26 Ekim 1944 tarihinde Polonya'nın Yaslo kentinde makineli tüfeği ile Almanların üç ateş noktasını tahrip etmiş ve on altı Alman askerini etkisiz hale getirmiştir. 12 Kasım 1944 tarihinde 3. dereceli Şeref Nişanıyla ödüllendirilmiştir. Savaşta üstün başarılarından dolayı Münir Memmedov 8 Mart 1945'de 2. dereceli ve 15 Mayıs 1946 tarihinde ise 1. dereceli Şeref Nişanları ile ödüllendirilmiştir. 1947 yılında askerlikten terhis olunmuştur. Ömrünün son günlerine kadar Rusya Federasyonu Kabarda-Balkar Cumhuriyeti Nartkala şehrinde yaşamıştır (<http://www.az-libr.ru/index.htm?Persons&C0C/58b2675b/index> 15.01.2015). Onunla bizzat yakından tanışan Yaşar Binali oğlundan şunları öğrendik:

"Münir Memmedov her kes tarafından bilinmese de vatana dönüş yolunda mücadelesini her zaman vermiştir. Defalarca Tbilisi'de Gürcistan devlet adamlarıyla görüşmüş ve Ahıskalıların yurda dönüşü ile ilgili sorunların çözülmesi konusunda çabalar göstermiştir. Sürgün insanlara çok acılar yaşatmıştır. 14 Kasım 1944 tarihine kadar askere ve daha sonra savaşa gidenler geri döndüklerinde ailelerini bıraktıkları yerde bulamadılar. Uzun aramalardan sonra sürgün yerlerinde buldular. Bunlardan biri de Sovyetler Birliği Kahramanı unvanına denk olan üç Şeref Nişanı Madalyası ile ödüllendirilen Moheli Münir Memmedov idi. O savaşta üstün başarı göstererek kahraman olduğu halde uzun yıllar bu bilinmeyen nedenlerden dolayı gizli kalmıştı. Tabii kendisinin de kahraman olduğundan haberi yoktu. 1988 yılında yaz aylarında Sovyetler Birliği'nde zamanın en büyük gazetesi olan "Pravda"da şöyle bir makale yayınlanmıştı: "Tretiy Orden Slavı Naşel Geroya" (Üçüncü Şeref Nişan Madalyası Kahramanı buldu). Makaleden öğrendiğimiz bilgilere göre Münir Memmedov bahçede çalışırken yetkililerden biri onun yanına gelerek 42 yıl aradan sonra savaşta kahraman unvanı almış olduğunu bildirdi. Yalnız insanlar değil madalyalar bile sahiplerini ve yakınlarını arayarak uzun yıllardan sonra sahiplerine

kavuşmuşlardır. İşte sürgünün verdiği acı gerçekler bunlardır (Kişisel Görüşme: Yaşar Binali oğlu, 16 Ocak 2015).

Bu kahraman 1 Ağustos 2012 yılında Rusya Federasyonu Kabarda-Balkar Cumhuriyeti'nin Nartkala şehrinde vefat etmiştir

(http://www.warheroes.ru/hero/hero.asp?Hero_id=17756, 28.02.2015).

Kahramanlar hakkındaki bilgiler şiirde şöyle verilmiştir.

Blorza'li Bekir kahraman oldu,

Zedbanli Bedir de ona yar oldu,

Mohe'li Münür de havadar oldu,

Minedze, Çeçerek, Çala güzeldir! (Tinatin Bekadze, t.y.[2013]: 17)

Yazar burada Aspinza Belediyesi sınırları içerisinde olan İndusa köyünün çiçekli güzel bir yer olduğunu vurgulamıştır. 14 Kasım 1944 tarihi öncesi Ahıska Bölgesi'nden Gürcistan'ın iki milletvekilinden biri İndusa köyünden olup ismi Mürtez Gelaşvili idi. Peritkhse Köyü halkının koyunculukla meşgul olduğunu ve bu yönden ün kazandığını yazarak Kamze halkının ise sürekli kavga ettiğini ve hatta birbirini silahla vurduğunu söylemiştir.

İndusa'da biter güzel çiçekler,

Peritshe'de olur tavli şişekler

Kamze'de bulunur daim fişekler,

İdumala, Ahaşen, Zurzel güzeldir! (Tinatin Bekadze, t.y.[2013]: 17)

Aspinza, Fars dilinde “Büyük Yol Üzerinde Otel” anlamına gelmekte olup resmi kaynaklarda onun ismine 888 yılında rastlanmaktadır (Bekadze, 2014a: 79). Yazar Aspinza ve çevre köylerinin unutulmasının zor olduğunu ve bölgenin en büyük ustası Şota Rustaveli'yi şöyle hatırlatır:

Akıldan çıkar mı Aspinza, Ota

Nerelerde kaldı Rustavel Şota

Nasıl bir yer oldu bizim Erkota,

Çobaret, Orgora, Hevot güzeldir! (Tinatin Bekadze, t.y.[2013]: 18)

Ahıska'nın Aspinza ilçesinin Rustavi köyünde doğan ve XII. yüzyılda yaşamış olan bölgenin en ünlü adamı hiç şüphesiz Şota Rustaveli'dir. Onun 800 yıl önce yazdığı “Kaplan Postlu Şövalye” destanı Dünya Kültür hazinesine girmiştir (Bluaşvili, 2008: 141). Destan 1576 dörtlükten oluşmuş, 14-16 hece ölçüsüyle yazılmıştır. Eserin teması: sevgi ve dostluk üzerine kurulmuş, yaşam felsefesiyle donanmış özlü sözlerden ibarettir. Bu yüzden Şota Rustaveli'yi aşkın ve cesaretin şairi olarak adlandırmışlardır. Destanın dünyada ün kazanmasının ispatı Şota Rustaveli'nin UNESCO tarafından doğumunun iki defa (1937 yılında 750. yılı ve 1966 yılında 800. yılı) kutlanmasıdır. Dünyanın birçok ülkesinde insanlar bu tarihi Dünya Kültür Bayramı olarak kutlamışlardır (Bluaşvili, 2008: 145).

“Kaplan Postlu Şövale” kahramanlarının Müslüman oldukları bilinmektedir. Akademisyen Nikolay Yakovleviç Marr yazarın da Müslüman olduğunu yazmaktadır (Baramidze, 1986: 126).

Şota Rustaveli ömrünün son yıllarını Kudüs'teki Gürcü Manastırında geçirmiş ve orada vefat etmiştir (Şota Rustaveli, 1991: 4)

Hertvis Milat Öncesi IV. yüzyılda meydana gelmiştir. Tarihi hakkında çok bilgi olmasa da XIV. yüzyılda kalenin restorasyonu yapılmıştır. Hertvis Samtskhe-Saatabago Atabeyi olan Cakelilere ait olmuştur. Atabey II. Menüçöhr 1588 yılında kaleyi Şah Abbas'a teslim

etmek mecburiyetine kaldı. Daha sonra Osmanlıların eline geçti (Zakaraya, 1982: 46). 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sonucu Ruslara tazminat olarak bırakılmıştır. Yazar Hertvis'in önemli bir kale olduğunu ve diğer köylere oradan gidildiğini şöyle dile getirmiştir:

Hirtiz'dan gidilir dağ köylerine,
Lepis'e, Varnet'e ve Panaket'e
Vardziya, Niyala, Kartsep Azmana
Gelsunda, Azgüda, Kuntsa güzeldir! (Tinatin Bekadze, t.y.[2013]: 18)

Vardziya mağara şehir olarak bilinmektedir. Bu mağara şehir XII-XIII. yüzyıllara ait olup Samtskhe-Cavakheti Vilâyeti'nin Aspinza Belediyesi sınırları içerisinde. Kür (Kura) nehri sahili boyunca 900 m uzanmakta olup 600 odadan oluşmaktadır. Vardzia 1156-1205 yıllarında III. Georgi ve kızı Tamara'nın hâkimiyetleri döneminde inşa edilmiştir (Zakaraya, 1982: 23). (Şekil 6).

Şekil 6: Mağara Şehir Vardziya

Kaynak: <http://www.fototerra.ru/Gruzija/Vardzija/FFilin05-8832.html>, 15.01.2015

1193-1195 yıllarında Selçuklu savaşı zamanında Tamara burada oturmakta idi.

1283 yılında Samtskhe'de büyük bir deprem oldu. Bunun sonucunda 15 m kalınlığındaki kaya ayrılarak Kür (Kura) nehrine düştü. Mağaranın üçte iki kısmı dağıldı. XIII. yüzyıl sonu ve XIV. yüzyıl Samtskhe atabeyi Beka Cakeli manastırı onardı.

Manastır 1551 yılında İran şahı Tahmasıb ordusu tarafından tahrip edildi, XVI. yüzyıl sonlarında ise Osmanlıların eline geçti. 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sonucu Ruslara bırakıldı (<http://dic.academic.ru/dic.nsf/brokgauz/5406>, 15.01.2015).

1986 yılında Vardziya mağaralar şehrini ziyaret ettim. Rusya'nın en kuzeyinden bile buraları görmek için turistler gelmekteydi. Yapının büyük kısmı deprem sonucu tahrip olursa da kalan kısmı bile insanı hayretler içerisinde bırakmaktaydı. Dikkatimi çeken şeylerden biri içeride bulunan kuyu idi. Çok temiz içme suyu vardı. Mağara halkı kullanmaktaydı. Kuyudan su alınsa da, oraya su artırılrsa da kuyudaki suyun seviyesi azalmamaktaydı. Dağın içerisindeki bu kuyuya suyun nerden geldiği de bilinmiyordu. Orada bulunan manastırdaki XII-XIII. yüzyıllarındaki resim boya renklerinin solmaması da hayret ediciydi. Mağarada tek, ikili, üçlü odalar vardı ve bu odaların duvarlarında eşyaların konulması için yerler oyulmuştu. Çatal, bıçak ve diğer mutfak eşyalarının konması için yerler mevcut idi (Kişisel Görüşme: Yaşar Binali oğlu, 16.01.2015).

Yazar “mağaralar şehridir Vardziya inan” demekle bu muhteşem yapıyı tanıtmak istemiştir.

Yaz aylarında bölgeye gidildiğinde etrafı meyve kokusu insanı hayretler içerisinde bırakıyordu. Ayrıca bu kokunun yanında bir de etraftaki çiçekler de çevreye güzellik veriyordu. Yazar bu durumu şöyle ifade etmiştir:

Laleler yurdudur Persa, Mugaret
Tskordza, Uravel, Boga, Murcahet,
Tatanis, Sviri, Çünte ve Rokat
İncgola, Cagisman, Çaral güzeldir! (Tinatin Bekadze, t.y.[2013]: 18)

Yazar bölge köylerinden Anda'nın çuma hinkalı (mantısı), Heg köyünün kaygana, Samkure köyünün ise etli mantısının meşhur olduğunu şöyle yazmıştır:

Hani Anda'linin çuma hinkalı?
Hani Heg'lilerin gaygana hinkalı?
Hani Samkure'nin etli hinkalı?
İvlita, Tsinuban, Vale güzeldir! (Tinatin Bekadze, t.y.[2013]: 18).

Yazar Tsahan'ın peyniriyle, Untsa'nın yağıyla, Adigün ve Lelovan'ın fındık bağlarıyla, Tsre'nin de balıklarıyla bölgede meşhur olduğunu şöyle ifade etmiştir:

Tsahan peyniriyle, Untsa yağıyla,
Adigün, Lelovan fındık bağıyla,
Tsre de her zaman balıklarıyla
Arzne, Aral, Tse, Şoka güzeldir! (Tinatin Bekadze, t.y.[2013]: 20).

1870 yılı Gürcistan Cumhuriyeti'nin Adigün rayonunun Pulate köyü doğumlu Kuşolar sülalesinden olan Molla Muhammet Sefili (Muhammet Yusuf Oğlu) Ahıska köylerine ait şiirinde Tsahan'ın tüccarlarıyla meşhur olduğunu ve onlardan birinin de Molla Salih Efendi (Hacılı, 2009: 439) olduğunu şöyle dile getirmiştir:

Tüccarluhta kimse yetmez Molla Seleh'e
Görür Gürcistan'ı, gelir Sahan'a (Hacılı, 2009: 439)

Yörenin en usta âşıklarından olan Molla Muhammet Sefili 1937 yılında politik tutuklamalara maruz kalmıştır. Ölüm tarihi ve yeri belli değildir (Hacılı, 2009: 420)

Âdem Ahıskalı Tsahan'ın bir başka özelliğini de şöyle bildirmiştir:

Meşhurdur Çahan'ın kanuni, nazi,

Dişerden saçıpta alurlar kızı, (<http://www.ahiskalilar.org/portal/modules.php?name=Siir&op=showcontent&id=19>. 15.01.2015).

Her ne kadar Ahıskalılar başka köyden kız almak istemeseler de Tsahan köyü halkı başka köylerden seçme yoluyla kız alırlarmış.

Hero köyünün bantası (yaban armudu) ile meşhur olduğu da yazarın dikkatinden kaçmamıştır:

Hero köyü her an anıldığında,
Arapoğulları gelirmiş yâda,
Pantasi de çok meşhurmuş orada
Ormanı, ovası, yazı güzeldir! (Tinatin Bekadze, t.y.[2013]: 20).

Orhan Uraveli Hero kadınlarının çalışkan olduğu kadar konuşkan olduklarını yazmıştır (<http://www.ahiskalilar.org/portal/modules.php?name=Siir&op=showcontent>

&id=15,15.01.2015) Âdem Ahıskalı ise Heroluların şakayı çok sevdiklerini, şakadan misafiri dövüklerini, insanlara lakap takarak güldüklerini şöyle ifade etmiştir:

Heroliler yerennügi severler,
Yerennükden misefiri dögerler

Sana bile lakap takıp gülerler (<http://www.ahiskalilar.org/portal/modules.php?name=Siir&op=showcontent&id=19>, 15.01.2015).

Yazar köylerin tanınmış özelliklerini anlatırken Sairme'nin maden sularını, Pulate ve Abastuban'ın kaplıcalarını da önem taşıdığını vurgulayarak şöyle yazmıştır:

Sairme'de vardır maden suları,
Pulate'nin vardır kaplıcaları,
Abastuman'ın da sıcak suları
İcaret, Kaharet, Goders güzeldir! (Tinatin Bekadze, t.y.[2013]: 21).

Pulateli Molla Muhammet'te Abastuban kaplıcaları şöyle tanımlanmaktadır:

Yukarı nazar et Abastuban'a,

Çermük hoş mekandır yoktur emsalı (Hacılı, 2009: 439).

Genelde Ahıska'nın suları çok temizdir. Yazar Uthisubani'nin sularının çok daha temiz olduğunu okuyucularının gidip görmesini tavsiye etmesini ve o suyu içerek kendilerinin karar vermesi gerektiğini şöyle anlatmıştır:

Uthisubani'nin suları temiz
Her derde devadır bunu biliniz
Kendiniz giderek hem de görünüz,
Namnivur, Kikibo, Kehvan güzeldir! (Tinatin Bekadze, t.y.[2013]: 21)

Abastuban 41°45'22.54" Kuzey Enlemleri, 42°49'41.52" Doğu Boylamları arasında yer almaktadır. Abastuman Adigün Belediyesi'nin Varhan Nahiyesi'ne bağlı köy olup deniz seviyesinden 1160 m yüksekliktedir (Gürcü Ansiklopedisi, 1975: 14). 2002 nüfus sayımına göre burada 371 kişi bulunmakta idi. Mesheti dağının güney eteğinde, Otshe nehrinin sol sahilinde yerleşmiş olan Abastuban Adigün'den 18 km, Ahıska'dan 28 km uzaklıktadır. Buranın ismi tahrir defterinde geçmekte olup Ahıska Sancağı Otshe nahiyesine bağlı idi. Bu köy 1595 yılında 18 hane olup yıllık 25000 akçelik vergiye tabii idi. 1870 yılında bu köyde 46 hane yaşamakta idi (Cikia, 1958: 169).

IX-X yüzyıllarda "Odzrhe", Orta Çağda "Otshe" ve XIX. Yüzyıldan Abastuman diye adlandırılmaya başladı. 1926 yılından kasaba statüsündedir.

Abastuman'da astrofizik rasathanesi, "Yeni Zarzma" Kilisesi (1899-1902), Tamar Köprüsü (IX-XI. Yüzyıllar), Orta çağdan Kalma "Melnis Kalesi", Otshe nehrinde Tamar Köprüsü (IX-XI. Yüzyıllar), Orta çağdan kalma "Mahvilo Kalesi", XIX. Yüzyıl Kilisesi tarihi yapıları mevcuttur.

Abastuban'nın hem tarihi hem de sağlık açısından önemli bir yer olduğunu yazar "Unutmak hiç olmaz Abastubani" (Tinatin Bekadze, t.y.[2013]: 19) sözleri ile dile getirmiştir.

"Bayraktarlar" sülalesi Zanav köyündedir. Bu sülalenin en tanınmışlarından biri Sosyalist Emeği Kahramanı Mövlüt Bayraktarov'dur. O, 1956 yılında Ude'li Letifşah Barataşvili, Adigünlü Zekeriyye Ramizov ve Mensur Poladov'la vatan mücadelesi yolunda toplantılar yaptılar (<http://ahiskavatan.tr.gg/YURDA-D-Oe-N-Ue-%26%23350%3B-M-Ue-CAD%26%23304%3BL%26%23399%3BS%26%23304%3B.htm>, 15.01.2015). Mevlit

Bayraktarov daha sonralar Ahıskalıların Azerbaycan'a göçünde öncülük ederek Muğan bölgesinin Saatlı ilçesine gelerek Adıgün köyünü kurdular. O kolektif çiftliğin başına geçti. 1967 yılında kendisine Sosyalist Emeği Kahramanı adı verildi

(<http://rudocs.exdat.com/docs/index-73430.html?page=30>, 15.01.2015). Ahıskalılardan sürgün sonrası kahraman adı alanlar içerisinde Abuzer Bayraktarov (Piriyeva, 2005: 6) ve Saadet Gülahmedova da vardı (Kişisel Görüşme: Yaşar Binali oğlu, 16 Ocak 2015).

Zanav köyü 1595 tarihli Osmanlı Tahrir Defterinde ismi geçmekte olup Ude Nahiyesi'ne bağlı idi. Defterde bu köyün ismi Yukarı Zanav, Zanav Kilisesi ile birlikte geçmektedir (Cikia, 1947: 7-8:). Bu adda Orta Zanav, nam-i diğer Tsin Zanav da vardır. Yukarı Zanav ve Orta Zanav günümüzdeki Aşağı Zanav olması düşünülmektedir (Cikia, 1958: 92). Günümüzde Zanavi (Gürcü Ansiklopedisi, 1979: 480) Zanavi, Patara (Küçük) Zanavi, Gomaro, Tsre köylerinden oluşan nahiyenin merkezi olup Meskheti Dağı'nın güneyinde yerleşmektedir. Deniz seviyesinden 1480 m yüksekliktedir. Köyde orta çağdan kalma yıkık kilise vardır. 2010 nüfus sayımına göre köyde 340 kişi bulunmakta idi. Patara Zanavi (Küçük Zanav) Zanav Nahiyesi'ne bağlı köydür. Köyde Orta Çağdan kalma Zanav Kalesi (Şekil 7) ve Çule Manastırı kompleksi yerleşmektedir. 2010 nüfus sayımına göre köyde 116 kişi bulunmakta idi.

Şekil 7. Zanav Kalesinin görüntüsü

Kaynak: <https://www.google.ge> (15.01.2015).

Vatana dönmek mücadelesinde öncülük edenlerin başında Valeli Halil ve Apıyetli Enver vardı. Daha sonra bunlarda fikir ayrılığı oldu. Her ikisi tek bir amaç (Vatana kavuşmak) uğruna mücadelede farklı yollar tuttular. Yazar:

Halil'le Enver'in yolu değişti,

Apıyet'le Vale bir an karıştı (Tinatin Bekadze, t.y.[2013]: 19)

demekle Vatana dönüş mücadelesindeki fikir ayrılığına işaret etmiştir. Enver Odabaşev Ahıskalıların Türk menşeli, Halil Umarov ise Türkleşmiş Müslüman Gürcü olduğunu savunmaktaydılar (Piriyeva, 2005: 20). Halil Umarov ve Enver Odabaşov hakkındaki şu kısa bilgileri sunmak istiyorum:

Enver Odabaşov (26.12.1917-19.04.1993)

Anvar Müşür oğlu Odabaşev 26 Aralık 1917'de Gürcistan'ın Samtskhe-Cavakheti Bölgesi'nin Adıgün Belediyesi'ne bağlı Apıyet köyünde doğdu. 1939 yılından itibaren önce Adıgün, daha sonra Lelovan köylerinde tarih öğretmenliği yaptı. 22 Haziran 1941 tarihinde Sovyet Ordusunda askerliğe alındı. 15 Ocak 1947 tarihinde askerlikten döndü. 23 Şubat 1945 tarihinde kendisine SSCB Yüksek Şurası'nın kararıyla kendisine "Za oboronu Kavkaza" (Kafkasya Savunmasını İçin) madalyası, 9 Aralık 1946'da da 11. dereceli ve 537591 no'lu Büyük Vatan Savaş madalyası ile ödüllendirildi. 1947-1966 yıllarında

Kırgızistan, 1966-1970 yıllarında ise Azerbaycan'ın Saatlı rayonunun (ilçesinin) okullarında tarih öğretmenliğini yaptı. 19 Nisan 1993 tarihinde Rusya Federasyonu'nun Kabardin-Balkar Cumhuriyeti'nin Erokko köyünde vefat etti (<http://www.ahiska-gazeta.com/ru/histories/48/>, Erişim Tarihi: 15 Kasım 2014).

Halil Umarov –Gözelişvili (1925-1995)

Halil Umarov 1925 yılında Ahıska Belediyesi'ne bağlı Vale köyünde doğmuştur. 14 Kasım 1944'de Ahıskalılar Orta Asya ve Kazakistan'a sürgün olduğu zaman o cephede savaş meydanlarındaydı. 1945 yılında savaş bittikten sonra uzun uğraşlar sonucu ailesini Özbekistan'da buldu ve o da 1956 yılına kadar diğer Ahıskalılar gibi askeri rejim altında ağır şartlarda yaşamaya mecbur tutuldu (Bluaşvili, 2008: 208). 1956 yılında aklandıktan sonra vatana dönüş izni verilmediğinden vatana dönme mücadelesi vermeye başladı. 1962 yılında arkadaşlarıyla birlikte “Geçici Komite”, 1966 yılında ise dernek kurarak el yazısıyla “Uyanma” gazetesini çıkardı. Ömrünün sonuna kadar vatan mücadelesini devam ettiren Halil Umarov 1995 yılında Rusya Federasyonu Kabarda-Balkar Özerk Cumhuriyeti'nin Nalçik şehrinde vefat etti ve orada da defin edildi. Onun 5 oğlu, 2 kızı ve çok sayıda torunları vardır (Bluaşvili, 2008: 208).

Yazar günümüzde çalışkanlığı ile bazı Ahıskalıları da unutmamıştır. O, Gomoralı yazar Yitgün, Derselli şair Cabir ve Çeçlalı genç Rasim hakkında şiirinde şunları ifade etmiştir:

Gomora'dan yücelir Yitgün'ün sesi,
Dersel'den duyulur Cabir'in sesi,
Çeçla'dan da gelir Rasim'in sesi,
Gugunaur, Gortuban, Çela güzeldir! (Tinatin Bekadze, t.y.[2013]: 20).

Makalemizde onlar hakkında verebileceğimiz kısa bilgiler şunlardır:

Derselli Cabir

Cabir Halid oğlu Halitov 1951 yılında Özbekistan Cumhuriyeti Semerkant Vilâyeti'nde doğdu. 1957 yılında Azerbaycan'ın Saatlı Rayonu'na göç etti. 1969-1974 yıllarında Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin Filoloji Fakültesi'nde eğitim aldı. 1974-1985 yıllarında Saatlı rayon Oktyabryat (Şirinbeg) köy okulunda Azerbaycan Dili ve Edebiyatı öğretmenliği yaptı. 1985 yılından Köy Kültür Evi'nin müdürü olarak çalışmaktadır. İstanbul'da 2004 yılında “Yurda Dua Etmedikçe” şiir kitabı basılmıştır. “Vatan Aşkı” gazetesinde editörlük yapmıştır. Emektar Kültür İşçisi unvanını almıştır (Hacılı, 2009: 579). Cabir iyi bir arkadaş ve dost idi. Onunla, üniversite IV. sınıf öğrencisi iken tanışmıştık. O zamanlar “Ahıska”, “Vatan” , “Sürgün” kelimelerini bile zorlukla söylenmesine rağmen şiirlerinde hep bunları söylemiştir. Tabii ki, bu şiirler yayın hayatından uzak idi. O zamanlar hiçbir dergi, gazete böyle şiirleri yayınlamaya cesaret edemezdi (Kişisel Görüşme: Yaşar Binali oğlu: 20.01.2015).

Yitgün Gomoralı (Hamdi Ayvazov)

Asıl ismi Hamdi Ayvazov olan Yitgün Gomoralı aslen Gürcistan Cumhuriyeti'nin Samtskhe-Cavakheti Vilâyeti Adigün Belediyesi'ne bağlı Gomora köyünden olup Selehgil sülalesindedir. Ailesi 14 Kasım 1944 tarihinde Orta Asya'ya sürgün olduğundan o 1952 yılında Özbekistan'da doğdu. Şu an Azerbaycan'ın Saatlı İlçesi Şirinbeyli köy Kültür Evi'nde görev yapmaktadır. Beş çocuk babası olan Yitgün Gomoralı Ahıskalılara yönelik birçok kültürel faaliyette bulunmuştur. Birçok dergi ve gazetelerde şiirleri yayınlamıştır. Şiirlerinde vatan aşkı güzel bir dille anlatılmaktadır. Bu bakımdan onun “Vatandan Bezmez” şiiri çok büyük önem ifade etmektedir. Halkın durumuna üzülen şair, millet

hakkında bir kelime dahi yazmakta zorlanıyor. Çünkü halkı bölünmüştür. Halkını yok yere suçladılar. Onun için Ahıska ve Ahıskalılar sorunu bir kör düğüme dönüştü. Ama ne olursa olsun o vatani kutsal biliyor ve vatana kavuşmak umudu onu bir an dahi terk etmiyor. Şiirde bunun bu acısı şöyle dile getirilmiştir:

Halkımın durumu yandurdi beni,
Daha birce kelime yazamiyerim.
Bölündükçe halkım utandüğumdan
Çıhıp el içinde gezemiyerim.
Bahın bu feleğın haksız feline
Herkes kavuşıyer kendi eline
Ele bir düşmüşim mazut gölüne
Bir metre ileri yüzemiyerim.
Ne diyerse desin koy eller bene
Canımdan ezizdir o yerler bene
Bezmedin mi Yitgün diyerler bene
Ne edem vetendür bezemiyerim

Yitgün Gomorali

(<http://www.ahiskalilar.org/portal/modules.php?name=Siir&op=showcontent&id=20,15.01.2015>).

Kurban ve Ramazan bayramı şenliklerindeki tiyatro gösterileri, halaylar, kendi yazdığı şiirlerin seslendirilmesinin yanı sıra Ahıskalıların düğünlerine rehberlik etme, Azerbaycan'da şiir ve tiyatro yarışmalarına öncülük etmiştir.

Çeçlali Efendigillerden Rasim Şakiroğlu

Rasim Kamil oğlu Şakirov 31 Aralık 1981 tarihinde Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Saatlı ilçesine bağlı Şirinbeyli köyünde doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Şirinbeyli köyünde tamamladıktan sonra 2000 yılında Türkiye'ye gelerek ilk önce Samsun'da TÖMER'de okudu ve daha sonra Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo TV Sinema Bölümünü kazanarak orayı 2005 yılında bitirdi. İstanbul'a yerleşen Rasim Şakiroğlu öğrencilik yıllarında Ahıska Türkleri Derneği'nde çeşitli görevler aldı. Üniversiteyi bitirdikten sonra İstanbul'a yerleşen Rasim Şakiroğlu Özel sektörde tasarımcı olarak çalışmaktadır. Evli olan Rasim'in ikiz kız çocukları vardır. Bu arada yazar çalışmanın bir ibadet ve Çeçla köy sakinlerinin çok çalışkan olduğunu da şöyle ifade etmiştir:

Çalışmak bir ibadettir biliniz,
Çeçla'ya gelerek bunu görünüz,
Bu güzel nimetten bir pay alınız,
İnsanı çalışkan Çeçla güzeldir! (Tinatin Bekadze, t.y.[2013]: 20)

Yazar "Çeçla'ya gelerek bunu görünüz" demekle günümüzde Çeçla köy sakinlerinin bir kısmının Azerbaycan Cumhuriyeti Saatlı ilçesinin Şirinbeyli köyünde oturanları kastetmiştir (Kişisel Görüşme, Yaşar Binali oğlu, 16 Ocak 2016).

Haşım Özel

Haşım Özel aslen Hero köyündendir. Günümüzde Hero köyü gençleri Türkiye ve Türkiye dışı üniversitelerde eğitim almaktadırlar. Bir kaç örnek verelim: Rusya Federasyonu, Rostov kentinde mükim, KTÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü lisans öğrencisi, Hero köyü İbişler sülalesinden Zeynalli Sultanov, Özbekistan Cumhuriyeti Taşkent şehrinde mükim, KTÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Uluslararası İlişkiler Bölümü Doktora öğrencisi, aslen Hero köyünden olan Ümit Shabanov. Bantası (yaban armudu) ile meşhur olan Hero köyünde bulunan sülalelerden en çok tanınanı “Arapoğulları”dır. Yazar, Herolu Arapoğullarından olan ve Viyana’da eğitim almış Haşim Özel’i örnek vererek şöyle demiştir:

Viyana'dan gelir Haşım'ın sesi,
Hero'nun parlayan sönmez güneşi,
Samtsheli gençlerin bir nişanesi,
Tarihi geniştir, halkı güzeldir! (Tinatin Bekadze, t.y.[2013]: 20)

Evet, Haşim Özel Çorum’da doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini orada tamamladı. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Tarih Bölümü’nden mezun oldu. Yüksek Lisans Eğitimini Viyana’da alan Haşim Özel kaydını Ege Üniversitesi’ne aldırarak tez çalışmalarını Ege Üniversitesi’nde devam ettirdi. Araştırma alanı Kumanlar ve onların kollarıdır. Öğrenci iken Ahıska tarihi ile yakından ilgilenen Haşim Özel “Ahıska Türkleri Tarihi” makalesini Egitisim Dergisi’nde yayınladı (<http://www.egitirim.gen.tr/site/arsiv/51-17/477-ahıska.html>, 15.01.2015). Eğitimine İzmir’de devam eden Haşim Özel hakemli dergilerde de yayınları vardır. Ülkü Önal’ın “Ahıska’dan Sürgün Hatıraları” kitabının değerlendirmesi Karadeniz Araştırmalar dergisinde yayımlandı (Özel, 2014: 174-175). O aslen Ahıskalı olup günümüzdeki Gürcistan Cumhuriyeti Samtskhe-Cavakheti Vilâyeti Adıgün Belediyesi’ne bağlı Hero köyündendir. Arapoğulları sülalesindedir.

Hizabavralı Âşık Eto

Âşık sanatı Ahıska bölgesinde çok yaygındı. Bu sanatla yalnız Müslümanlar değil Katolik ve Ortadoks Gürcüler bile uğraşırdı. Onlardan biri asıl adı Ekvtime Davlaşeridze olan Âşık Eto’dur. O Türkçe yazardı. Yazar eserinde Âşık Eto’yu şöyle tanımlamıştır:

Hizabavra'dan da Eto ağladı,
Sazını çalarak yürek dağladı,
Tüm Müslüman halka gönül bağladı,
Buzmaret, Varevan, Toloş güzeldir! (Tinatin Bekadze, t.y.[2013]: 20)

Yazar Âşık Eto’nun Hizabavralı olduğunu yazsa da onun Rokat köyünden olduğu da söylenilmektedir. Fakat Yaşar Binali oğlu Âşık Eto'nun Toloş köyünde olduğu hakkında şöyle bilgi vermiştir: 1986 yılında lise öğrencileriyle Ahıska bölgesi’ne geziye gittiğimiz zaman gece Aspınza’da “Antika” isimli otelde kaldık. Orada görevlilerden 50 yaşında kadın Eto'nun teyze oğlu olduğunu ve Toloş köyünde olduğunu söylemiştir (Kişisel Görüşme: Yaşar Binali oğlu, 16 Ocak 2015). Âşık Eto hakkında verebileceğimiz kısa bilgi şöyledir:

Ortadoks dinine mensup Aspınza İlçesi Hizabavra köyünde doğan ve asıl adı Ekvtime Davlaşeridze (http://www.ahıska.org.tr/wp_pdf/sayi10/parcali/42_sirali-1.pdf, 15.01.2015) olan Âşık Eto Türkçe şiirleri ile hala 14 Kasım 1944 sürgün öncesi o bölge Müslüman halkının saygısını kazanmıştı. 1963 yılında Azerbaycan’ın Sabirabat İlçesi Ahıska köyüne Müslüman halkın ziyaretine gelmişti. Akşam saatlerinde köyde bir evin kapısını çaldığında karşısına eskiden yakından tanıdığı ve Ahıska’da arkadaşlık yaptığı Mugaretli Niyaz Beridze ile karşılaştı. Her ikisi bu buluşmadan mutlu olmuştu. Daha sonralar öğrendik ki, ölümünden önce Ahıskalıları görmek için köy köy gezerek onları ziyaret etmişti (Kişisel Görüşme, Yaşar Binali oğlu, 15 Ocak 2015). Âşık Eto'nun Özbekistan’ı da dolaştığı bilinmektedir (<http://www.posofhaber.com/yazdir.asp?ID=664>, 15.01.2015). Onun Âşık Zeyin’in “Celal-Sayad-Servinaz” destanları Âşık Eto (Ekvtime Davlaşeridze) tarafından söylenildiği bilinmektedir (Nebioğlu, 2012: 12).

Yazar “Samskhe” kelimesinin etimolojisini dokunarak bunun “üç kale” demek olduğunu şiirinde şöyle ifade etmiştir:

Samshe üç kaledir, unutmayınız,
Azgur, Hirtız, Tmogvi'dir biliniz
Güzel bir yöredir gidip görünüz
Oşora, Dzveli, Saro güzeldir! (Tinatin Bekadze, t.y.[2013]: 21)

Yazar üç kale olarak “Azğur, Hertvis ve Tmogvi” kalelerine işaret etmektedir. Fakat biz Samskhe diye adlanan bu üç kalenin kaynaklardan yola çıkarak “Demotia, Lomsia (Akhalsikhe) ve Odzrhe (Abastuban)” olduğunu düşünüyoruz (Simenenko, 2002: 7).

Samshe'nin iki anlamda kullanıldığı bilinmektedir; 1. “Sami sihe” (üç kale): Bu üç kale Demoti, Lomsia (Ahıska Kalesi) ve Odzrhe (Abastuban) (Simenenko, 2002: 7); 2. Sa-Moskhe= Moskhe/ Mosuk- yurdu (Meshi Yurdu). Kırzıoğlu üç kale olarak Ahıska, Ahılkelek ve Azğur kalelerini zikretmektedir (Kırzıoğlu, 1998: 523).

Demotia Kalesi günümüzde Borcomi Belediyesi'nin Kvabishevi Köyü yakınlarında, Persaat Dağı'nın eteğinde yerleşmiş bulunmaktadır. 1595 tarihli “Defter-i Mufassal Vilâyet-i Gürcistan” tahrir defterinde Demotia Köyü'nün ismi geçmektedir (Cikia, 1947: 108).

Tahrir defterinde dayanarak 1595 yılında Demotia hane reisleri Giorgi keşiş, Potshvera Sababalma oğlu ve Kvirika Potsvera'nın oğlundan oluşan 3 hane yaşamaktadır. Toplam vergi hasılatı 3000 akçe olan bu köyün vergi dökümü şöyledir:

Tablo 3: 1595 tarihli Tahrir Defteine Göre Demotia Köyünün Vergi Dökümü

Vergi Kalemleri	Kile	Vergisi, akçe	Vergi Kalemleri	Vergisi, akçe
İспенç, 3 nefer		75	Resm-i küvvare	40
Hınta(buğday)	100	1200	Resm-i hınzır	50
Şa'ir (arpa)	100	1000	Resm-i tapu ve deştbanı	60
Çavdar	10	100	Resm-i yaylak	40
Resm-i yonca ve giyah		100	Resm-i murahhasiye	6
Resm-i adet-i ağnam		50	Bad-i hava ve resm-i arus	279

Kaynak: Cikia, 1947: 108.

Odzrhe tarihi kale şehirdir. Günümüzde Adigün Belediyesi'nin Abastuban kasabası yakınlarında yerleşmekte olup Odzrhiskali nehrinin sağ tarafındadır. Bu kale M.Ö. III. yüzyılın ilk yarısında Samshe ve Acara eristavlarının konağı olmuştur (<http://saunje.ge/index.php?id=281&lang=ka>. Erişim Tarihi: 24.09.2014).

Ahıska'da Gençlik bayramı olarak bilinen “Kız-Gelin Bayramı” her sene kutlanırdı. Âdete gençlerin katıldığı bu bayramda yaşlıların da katıldığı bilinmektedir. Ne yazık ki, sürgün sonrası bu bayram unutuldu (Kişisel Görüşme: Yaşar Binalı oğlu, 18 Ocak 2015). Yazar bu bayramı şiirinde şöyle tasvir etmiştir:

Kız-gelin" bayramı kalben sevilir,
Her yıl Ahıska'da içten kutlanır,
Gümüş kemeriyle kız, gelin gelir,
Tutacubar, Şolaver, Tisel güzeldir! (Tinatin Bekadze, t.y.[2013]: 21)

Ahıska'da ve sürgün sonrası çocuklar arasında “Kepçe Hatun” oyunu oynanırdı. Bu oyunda çocuklar koro şeklinde şunu söylüyorlardı:

Kepçe hatun ne istersin
 Allahtan yağmur iştersin
 Yağmur yağsın göl olsun,
 Tahıllar tel tel olsun.
 Ağaçlar açsın çiçek
 Yaprığı leçek leçek
 Hanım baci kaksana
 Yağ güvecine bahsana
 Bizi yola salsana derdik

Yaşar Binalı oğlu çocukken “Kepçe Hatun” oyunu ile ilgili şunları anlattı:

“Hatırlıyorum 1958-1959 yıllarında Azerbaycan’ın Sabirabat İlçesi Ahıska Köyü’nde daha 4-5 yaşlarındayken çocuklarla beraber ev ev gezip bunu söyledik. Yaz aylarında bunu yapardık. Orada ekin için yağmura gerek duyulmazdı. Zira ekinler sulama yoluyla yetiştirilirdi. Gelenek olduğundan biz çocuklar yağmur duasına çıkardık. Köy nüfusu genel olarak Sakunetli ve Orpolahlılardan teşkil olunmuştu. Fakat köyde Mugaret, Sinis, İndusa, Sohtev, Kikinet, Sirioh, Oşora, Çunte ve Azğur köylerinden olanlar da vardı (Kişisel Görüşme, Yaşar Binalı oğlu, 16 Ocak 2015).

Orpola için yağmurun çok önemi vardı. Hatta halk arasında “Yağmur yağsa can Orpola, Yağmasa yan Orpola!” denirdi (Shota Bekadze, 2014b: 11).

Bişkek'te yağmur duası şu şekildedir: Kepçe Hatun gezdirilir-âmin edilir”. Kepçe Hatun'a su serpilir. Hocanın duası eşliğinde kurban kesilir. Çocuklar; Çepçe / Kepçe Hatun ne ister. Allah'tan yağmur ister. Yağmur yağsın göl olsun. Ambarları bol olsun. Nene Hatun kaksana. Bal güvecine baksana. Bizi yola salsana-Allahü ekber” derler (<http://www.oocities.org/yasarkalafat/mak3.htm>, 15.01.2015).

Orta Karadeniz Ahıska Türklerinde, yağmur yağması için kurban kesilmektedir. Köyün hocası ata bindirilir. Atın üzerinde hatim indirilir. Halk daire oluşturur. Yağmur zikri yapar. Atın üzerinde hoca yağmur alayı ile birlikte köyün sınırları etrafında dolaştırılır. Amasya yöresi Ahıska Türklerinde ise yağmur yağması için, kalburun içerisine bir kurbağa konulur ve ev ev dolaştırılır. Bu şekilde yağmur yağacağına inanılır.

Uzunoba Ahıska Türklerinde yağmur yağması için “Kepçe Hatun gezdirilir” Kepçe Hatun'a su serpilir. Hocanın duası ile birlikte kurban kesilir. Çocuklar koro halinde “Kepçe Hatun”un isteklerini dile getirirler. Anadolu’da yağmur ve su istemede niyaz edilirken bir de kıyafetlerin ters giyildiğini görmekteyiz. Bir şeyi ters giyme, ters çevirme, ters takma ve ters yönlü hareketler yapma, kuraklığın ters bir yönde meydana gelmesini sağlama amacı görülmektedir. Âmin için açılan ellerin parmakların aşağıya gelecek şekilde tutulması, kuraklığın yerini yağışa bırakması talebini yerine getirmek içindir. Keza çok fazla yağın yağmurun durması için ocaktan sacayağının çıkarılıp dışarıya ters atılmasının da aynı düşünce yapısının ürünü olması muhtemeldir (Kılıç, 2014: 191). Yağmur duası Orta Asya ve Kazakistan'a sürgün olunmuş Ahıskalılarda da bir gelenek olarak yapılmaktaydı (Dervişeva, 2006: 204-205).

Yazar yukarıda anlatılan geleneğin sürgün sonrası da devam ettiğini şu mısralarla ifade etmiştir:

"Kepçe Hatun, ne istersin?" denirdi
"Allah'tan yağmur istersin" denirdi,
Oyun oynanırdı, yemek yenirdi
Nakurdevi, Pareha, Kortoh güzeldir! (Tinatin Bekadze, t.y.[2013]: 21)

Sivas ve Ardahan köylerinde de çocuklar arasında “Kepçe Hatun” diye bilinen yağmur duası yapılmaktadır. Büyükler hiçbir günahı olmayan çocukların yağmur duasına çıkmalarını daha doğru bulmaktadır. Köy çocukları ağaçtan büyük bir kepçe bulup ona kız kıyafeti giydirir, kol yerine de bir değnek geçirerek bağlarlar. Kepçe Gelinin kollarından iki çocuk tutup, diğer çocuklar da arkalarında evleri bir bir gezerek kapı önünde hepsi birden Kepçe Hatun'un isteğini dile getirirlerdi. Çocukların sesini duyan ev sahibesi kadın önceden hazırladığı su dolu vedreyi (kovayı) Kepçe Gelinin başından döker. Böylece çocuklar da ıslanır. Sonra kadın evden çıkardığı yağı, patatesi, unu, pirinci ve bu gibi erzaklardan çocuklara verir. Toplanan erzaktan çocuklar yemek pişirip bir yerde oturup yerler ve oyunlarına devam ederler ([http://www.kutluozen.com/default.asp? part=yazilar &islem=oku&id=50](http://www.kutluozen.com/default.asp?part=yazilar&islem=oku&id=50), 15.01.2015).

“Yağmur Yağdırma” oyunu “Kepçe Hatun” oyunun aynısıdır (Aliyeva Esen, 2008: 363-364). Bu oyun yağmur yağmadığı zaman çocuklar tarafından oynanır. Köy çocukları toplanırlar ve bir süpürgeyi alarak onu süsleyerek bir insan şekline sokarlar. Sapın ortasından bir çubuk geçirerek iki kol yaparlar. Daha sonra iki kişi kollarından tutarak kapı dolaşmaya başlar. Yanlarında diğer çocuklar boş torbalarla takip ederler. Bir kapıya geldiklerinde Kepçe Hatun'un isteklerini bildirirler. Ev sahibi önce çocukların üzerine bir tas su döker, daha sonra ambarından erzak verir. Hediyeler boş torbalara konur. Bütün köy gezilir. Toplanan erzak pişirilerek hep birlikte yerlerdi.

Yazar Ahıska'da bazı giyim tarzına da yer vererek An köyü gelinlerinin katha örtündüğünü, Boga köyü gelinlerin ise çok sessiz olduğunu şöyle dile getirmiştir:

An'li gelinler de katha örtünür

Boga'li gelinler dinmez oturur (Tinatin Bekadze, t.y.[2013]: 21).

An köyü sakinleri Azerbaycan'da Sabirabat ilçesi Ahmedabad köyünde yaşamaktadırlar. Onların bir kısmı Bursa'ya göç etmiştir. Bu köyün yalnız gelinleri değil, yaşlılar da katha örtünmekteydiler (Kişisel Görüşme, Yaşar Binalı oğlu: 16 Ocak 2015).

Kâthayı kadınlar başlarına koyarak üstüne de başörtüsü örtünürlerdi (Şekil 8)

Şekil 8: XIX. veya XX. Yüzyıl Kathali Ahıskalı Bayan Resmi

Kaynak: http://www.elbrusoid.org/m/forum/forum183/topic8264/?PAGEN_1=11
Erişim Tarihi: 24 Ocak 2015.

Yazar, Tskaltbilalılarının sevinçli olmaları, Marellilerin sürekli dert ve keder içinde olmaları, Aral ve Ude Katolik Gürcülerin ise içkiden zevk aldıklarını şöyle açıklamıştır:

Tskaltbila'lılar çok hoş olurlar
Marelli ler dertden sarhoş olurlar
Aral ve Ude'li meyhoş olurlar,
Tsarabastuban hasrettir, Shvlis güzeldir! (Tinatin Bekadze, t.y.[2013]: 22)

Yazar, Mikelsminda, Okera ve Konçga'yı unutmamayı dileyerek çok eski tarihe sahip TümeK ve Tsunda'ya ait şiirler yazılması isteğini şöyle ifade etmiştir:

Mikelsminda'yı unutmayalım,
Okera, Konçha'yı hatırlayalım,
Timuk, Tsunda için şiir yazalım,
Sakudabel umuttur, Tolerta güzeldir! (Tinatin Bekadze, t.y.[2013]: 22).

Şiirde ismi geçen tarihi kalelerden olan Tsunda ve TümeK hakkında verebileceğimiz kısa bilgiler şunlardır:

Tsunda Kalesi

Tsunda tarihi bir kent olup Cavakhetin merkezi idi. Günümüzde Samtskhe-Cavakheti Vilâyeti Aspinza Belediyesi'ne bağlı Nekeleköy ve onun sınırları içerisinde yerleşmektedir. M.Ö. III. Yüzyılda ismi geçmektedir (Berdzenişvili, 1987: 351).

Tsunda Aspinza Belediyesi sınırları içerisinde olup Kür Nehri'nin sağ sahilinde, Nekelekövi ve onun sınırlarında yerleşmektedir (<http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=term&d=25&t=1871>, 15.01.2015).

TümeK Kalesi

TümeK Kalesi tarihi kale şehir olup kür nehrinin sol sahilinde Aspinza Belediyesi Tmogvi köyünde yerleşmektedir (Şekil 9).

Şekil 9: TümeK Kalesi Kür Nehrinin Sol Sahilinde

Kaynak: (<http://www.tamartour.ru/georgian-interesting-places/types-of-georgianinteresting-laces/castles/tmogvi>, 15.01.2015).

Kalenin bulunduğu yerde TümeK adlı büyük bir şehir vardı. XI-XII. yüzyıllarda çevrede büyüyerek ün kazanmıştı. Tarihi belgelerde ilk olarak onun ismi 914 yılında geçmektedir. Kale Gürcistan'dan Orta Asya'ya giden ticaret yollarını kontrol etmekteydi.

Kale Toreli, Mhargrdzeli, Şalıkaşvili ve Cakelilerin elinde bulunmuştur. 1578 yılında Osmanlıların eline geçen kale 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sonucu Ruslara bırakılmıştır. Ünlü Sargis Tmogveli burada doğmuştur.

Kale Kür Nehri'nin sol tarafında olup Vardziya'dan 4 km kuzey tarafta nehirden 150 m yükseklikte yerleşmiştir. Kalenin her iki tarafı derin derelerle savunulmaktadır. Bu ise kaleye girişini engelliyor.

Kraliçe Tamara 1191 yılında kaleyi hizmetçilerden Sarkis Mhargrdzeli'ye hediye ediyor. Mhargrdzeli ve ailesi bu kaleyi 100 yıldan fazla idare ediyor. Kalenin en son sahibi Şalıkaşvili soyundan gelen Knezlerdir. Tüme kalesinden nehre yer altı geçidi bulunmaktadır

Zarzma Adigün Belediyesi Mlaşe Nahiyesine bağlı köy olup 41°40'44" Kuzey Enlemleri, 42°39'10" Doğu Boylamları arasında yer almaktadır .

Deniz seviyesinden 1340 m yüksekliktedir. 2002 verilerine göre 394 kişi oturmaktadır. Kvablian Nehri'nin sağ tarafındadır. Köyde tarihi Zarzma manastırı ve XIV yüzyıldan kalma "Tamara Pınarı" vardır.

Onun yakınındaki köylerden biri de Bolacur köyüdür. Bolacur köyünden olan Ahmet Pepinov'un ismi şiirde geçmektedir.

Ahmet Pepinov (1893-1938)

Ahıskalı Ahmet Bey Pepinov, 1918-1920 yıllarında Azerbaycan Halk Cumhuriyeti parlamentosunda yer alan ünlü şahsiyetlerdendir. O 1893 yılında Ahalkalek şehrinde doğmuştur. Bazı bilgilere göre Adigün ilçesinin Bolacur köyünden olduğu söylenilmektedir. Ünlü gazeteci ve yazar Ömer Faik Ne'manzade'nin kızkardeşinin oğludur. Tiflis'te gimnazyayı bitirdikten sonra 1913 yılında Moskova Devlet Üniversitesi'nin Hukuk Fakültesinde eğitim almaya başlamış, aynı zamanda Ekonomi Fakültesinde de okumuştur. Ahılkeleklî Ahmet Cevdet imzasıyla "Açık Söz" gazetesine makaleler yazmıştır. O, 28 Mayıs 1918 tarihinde Azerbaycan Halk Cumhuriyeti ilan olunduktan sonra "Sosyalist Fraksiyanın üyesi olarak Azerbaycan'da önemi faaliyetlerde bulunmuştur. 1919 yılında Emek ve Toprak Bakanı olarak çalışmış, 28 Nisan 1920 ihtilalinden sonra eğitim ve basın alanlarında çalışmıştır. 1938 yılında hapse atılmıştır. Onun kızı Sevda Pepinova Azerbaycan'da ilk Alman Dili uzmanlarından biri olmuştur (<http://www.azadliq.info/siyast/17002-xalq-cuemhuriyytinin-goerkmli-simalarndan-biri.html>. Erişim Tarihi: 15.11.2014).

Tarihte söylenir Zarzma'nın adı

Akıldan hiç çıkmaz elmanın tadı

Bolacur'dan gelir Pepinov adı

Katsaraul arzudur, Ude güzeldir! (Tinatin Bekadze, t.y.[2013]: 22)

Yazar şiirinde dostluk mevzusuna da dokunarak "Dostluk sözde değil, yürekte, kalpte" (Tinatin Bekadze, ts: 22) demiştir.

Kutsal değerlerden en önemlilerden biri şüphesiz ki vatanıdır. Yazar vatan sevgisinin imandan olduğunu "Hüb-ül Vatan Min-el İman" hadisiyle dile getirmiştir. Yazar aynı zamanda Ahıskalıların 14 Kasım 1944 toplu sürgününe işaret ederek kalplerin kıyım kıyım doğranarak Ahıska'nın veraneye dönüştürüldüğünü şu mısraları ile dile getirmiştir:

"Hübül Vatan Minel İman" dediler,

Kalbimizi kıyma kıyma ettiler,
Ahıskamızı da viran ettiler,
Toprağı sevdadır, taşı güzeldir! (Tinatin Bekadze, t.y.[2013]: 23)

Kaderde ne varsa yaşanacaktır. Bugüne kadar kimse kaderinden kurtulmamıştır. Ahıskalıların sürgünü de kaderlerinin bir parçasıydı. Sürgünden 70 yıl geçti. Ama sürgün olunan 220 köyün merkezi olan Ahıska, Adigün, Aspinza, Akhalkalaki ve Bogdanovka (günümüzdeki adı Ninosminda) hala da unutulmamış cennet mekân yer olarak hatırlanmaktadır:

Kader bizi uzak tuttu Vatandan
Adigün, Aspinza ve Ahıskadan,
Ahalkalaki'den Bogdanovka'dan
Bağları cennettir, dağlar güzeldir! (Tinatin Bekadze, t.y.[2013]: 23)

Yazar, Ahıska'yı mutluluk diyarı olarak adlandırmış ve halkı vatana kavuştuğu zaman kırk gün kırk gece Kur'an okunması isteğini şöyle dile getirmiştir:

Kırk gün, kırk gece okunsun Kur'an,
Millet Vatanına kavuşan zaman,
Türküler söylensin ağızdan her an,
Mutluluk diyarı Ahıska güzeldir! (Tinatin Bekadze, t.y.[2013]: 23)

14 Kasım 1944 topluca sürgün Ahıskalıları çok çile çektirdi ve hala da çektirmektedir. Bir zamanlar köyünden bile uzak kalmayı istemeyen Ahıskalıları artık dünyanın birkaç ülkesine dağılmıştır. Türkiye, Azerbaycan, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan, Rusya, Ukrayna, Amerika Bileşik Devletleri bu ülkelerdendir. Onların asıl toprağı olan yerler ise boş kaldı. Günümüzde 220 köyden 93 köy hala haritadan silinmiş durumdadır. O topraklarda "hicran" ekildi, yani oralara ayrılık tohumları serpiydi. Vatan hasreti herkesi üzdü ve bellerini büktü. Yazar bu durumu şiirin son kıtasında şöyle ifade etmiştir:

Nergis der ki, çok çileler çekildi,
Boş kalan yerlere "hicran" ekildi,
Vatan hasretiyle beller büküldü,
"Vatan, Vatan" diyen diller güzeldir! (Tinatin Bekadze, t.y.[2013]: 24)

Yazar "Vatan, Vatan" diyen dillerin güzel olduğunu söyleyerek destanını tamamlamıştır.

5. Sonuç

Tarih sahnesinden silinen Sovyet Dönemi Ahıskalıları için bir hapishaneye dönüşmüştü. Onlar 14 Kasım 1944 toplu sürgününü ve 1989 Fergana olaylarını yaşamışlardır. Günümüzde üç kıtada: Asya, Avrupa ve Amerika'da yaşayan Ahıskalıları alımlarına yazılan kaderlerinden kurtulamamışlardır. Ahıskalıları 300 yıl (1266-1578) Samtskhe Atabeyleri ve 250 yıl (1578-1829) Osmanlı hâkimiyeti sınırları içerisinde yaşamış ve daha sonra sırasıyla Çar Rusyası ve Sovyet rejimi altında bir yaşam mücadelesi vermişlerdir.

Gürcistan Cumhuriyeti'nin Akhalsikhe, Adigün, Aspinza, Akhalkalaki ve Ninosminda (eski Bogdanovka) rayonlarında (ilçelerinde) yaşamış ve 14 Kasım 1944'de toplu olarak Orta Asya ve Kazakistan'a sürgün edilmişlerdir. 1989 yılına kadar onları hatırlamak ve haklarında yazılar yazmak yasaklanmıştı. Sovyetlerin dağılmasıyla sürgün halkların tarihi, kültürü, folklorunun öğrenilmesine önem verilmiştir. Gerek Ahıskalıları, gerekse de diğer halklar Ahıska kültürü ile yakından ilgilenmiş ve araştırmalar yapmışlardır.

Çalışmamızda, genç yazarın ilk yayın kitabı olan “Mazur Gör Cüretimi” eserindeki “Ahiskaname” şiirini tüm yönleriyle açıklamaya çalıştık. Bu araştırmada, Ahıska bölgesinin dünyaya bahsettiği XII. yüzyılda yaşamış Şota Rustaveli, XVIII. yüzyılda yetişen büyük âlim ve Orpolalı evliya Ahıskalı Abdullah Efendi ve XX. yüzyılın Mevlanası olarak bilinen Ahıskalı Ali Haydar Efendi hakkında bilgiler verilmiş ve bölgenin kahramanları Blorzalı Bekir Mustafayev, Zedubanlı Bedir Muradov, Moheli Münir Memmedov okuyuculara tanıtılmıştır. Ayrıca bölgenin ünlü söz ve saz ustası Pulateli aşık Molla Muhammet Sefili, Hizbavralı aşık Eto, devlet adamı Ahmet Pepinov, günümüz şairlerinden Derselli Cabir Halidov, Yitgün Gomoralı hakkındaki bilgiler çalışmamızda sunulmuştur.

Bu incelemede 250'den çok toponim bilgiler yer almaktadır. Şiirde ismi geçen Ahıska, Azğur, Hertvis. Vardziya, Zanav, Tümek (Tmogvi) gibi tarihi kaleler açıklığa kavuşturulmuştur.

KAYNAKÇA

ABULADZE Kakha: (2011). **Gürcüce Standart Sözlük. Gürcüce-Türkçe, Türkçe-Gürcüce**, İstanbul, Fono Yayınları.

AHISKALI NERGİS YAŞAR KIZI: (2008). “Ahiskaname”, Genel Koordinatör: Dr. Adem Ahıskalı, **Ahıska**, Sayı: 9, Haziran-2008, s. 36-37. İstanbul, Ahıska Reklam Tanıtım Ajansı, ISSN: 1303-1945.

ALİYEVA Esen Minare: (2008). Geleneksel Çocuk Oyunlarının Eğitimsel Değeri ve Unutulmaya Yüz Tutmuş Ahıska Oyunları, **Eğitim Fakültesi Dergisi**, XXI (2), s. 363-364.

BALCI Sezai-KÜÇÜK Levent: (2015), **Osmanlı Bürokrasisinde Ahıskalı Devlet Adamları**, 1. Basım, İstanbul, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.

BARAMİDZE A.: “Marr-Rustvelolog”, **“Literaturnaya Gruzia”** . Aylık Edebi-bedii ve Sosyal-Politik Dergi, 2. 1986, Gürcistan Yazarlar Birliği Organı, s. 121-128.

BEKADZE Tinatin (Nergis): (Kasım-Aralık 2013). “Umutsuzluğu Yoktu”, Genel Koordinatör Savaş Ünal, Öztepe Matbaası Ankara, **Edebiyat Dergisi Antalya Sanat**, Yıl: 1, Sayı: 3, s. 45.

BEKADZE Tinatin (Nergis): t.y.[2013], **Mazur Gör Cüretimi**. Ankara. Bil Ofset.

BEKADZE Shota: (2014 a). “XVI. Yüzyıl Sonlarında Çildir Eyâleti Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Durumu: Aspinza Örneği”, **Türkish Studies-İnternational Periodical For The Languages Literature and History of Turkish or Turcic**. Volume 9/1 Winter 2014, p. 77-95, Ankara-TURKEY.

BEKADZE Shota: (2014 b). "XVI. Yüzyılda Sonlarında Ahıska Sancağı'nda Ziraf Yapı ve Köylülerin Geçim Durumları Hakkında Bir Değerlendirme: Orpola Örneği". **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı: 43 Mayıs-Haziran 2014, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası Kırgız-Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat-Kırgızistan. JEL KOD: M- Y...ID: 227 K-92. s. 1-27.

BEKADZE Shota: (2014c). "XVI. Yüzyılda Ahıska Şehrinde Sosyal ve Ekonomik Hayat", V. Karadeniz Uluslararası Sempozyumu, "Tarihi ve Güncel Siyasi Konular: Görüşler&Öneriler", 6-7 Aralık 2012, Sempozyum Bildirileri, **EkoAvrasya Yayınları**, Ed. Gül Sarıkaya, Fatma Çoban, Ankara. s. 561-623.

BERDZENİŞVİLİ D. ve GABAŞVİLİ S.: (1987). **KSE**. C. 11. S. 351. Tbilisi.

BLUAŞVİLİ Uça: (2008), Ed. Tsira Meskhişvili, **Slavnie Sinovya Mesheti (Mesheeti'nin Ünlü Oğulları)**, Samtskhe-Javakhetis Regionaluri Asosasiya "Toleranti", Tbilisi, Sakartvelos parlamentis erovnuli biblioteka.

ÇİKİA Sergey: (1947). **Defter-i Mufassal Vilâyet-i Gürcistan**, I. Kitap, Osmanlıca Metn, Tbilisi, Gürcistan S. S. R. Cumhuriyeti Ulum Akademisi Neşriyat Evi.

ÇİKİA Sergey: (1958). **Gurcistanis vilayetis didi davtari (Defter-i Mufassal Vilayet-i Gürcistan)**, III. Kitap. Tetkikler, Tbilisi, Sakartvelos SSR Metsnierebata Akademii Gamomtsemloba (Gürcistan SSR Bilimler Akademi Basımevi).

DAĞLI Yücel ve KARAMAN Seyit Ali: (2008). **Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Bursa-Bolu-Trabzon-Erzurum-Azerbaycan-Kafkasya-Kırım-Girit**. 2. Cilt-2. Kitap, İstanbul. YKY.

DEVİRİSHEVA Fatma: (2006). **Ahıska Türkleri (Sözlü Kültür Bağlamında)**, Yüksek Lisans Tezi T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

Evliyalar Ansiklopedisi: C. 2. (1992). İstanbul, İhlas Gazetecilik Holding A. Ş. Türkiye Gazetesi Yayınevi.

HACILI Asif: (2009). **Axisqa Türkleri Veten Bilgisi**, İstanbul. Ahıska Reklam Tanıtım Ajansı.

KARTAL Özcan ve KURT Derya: (2014). **Başkent Edebiyat Dem Vakti 2 Şiirler**, Ankara. AJANS Erciyes, ISBN: 978-605-63688-2-0. s. 189-194.

Kartuli Ensiklopediya (Gürcü Ansiklopedisi). (1975). C. 1. S. 14, Tbilisi.

Kartuli Ensiklopediya (Gürcü Ansiklopedisi). (1979). C. 4. s. 480, Tbilisi.

KASAP Murat: (2010). **Osmanlı Gürcüleri**, İstanbul. Gürcistan Dostluk Derneği.

KILIÇ Ebru: (2014). Doğu Türkistan'dan Anadolu'ya Yağmur Törenleri. **Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 3, Sayfa: 177-193. Xelqara Uyğur Tetqiqati Jurnali, San: 3, Sehipe: 177.-193, International Journal of Uyghur Studies, Volume: 3, Page: 177-193.

KURT Yılmaz: (1996). "Osmanlı Tahrir Defterlerinin Onomastik Değerlendirilmesine Uygulanacak Metod", **Osmanlı Araştırmaları**, XVI. Editörler: Halil İnalçık, Nejat Göyünç, Heath W. Lowry, İsmail Erünsal, Klaus Kreiser, A. Atilla Şentürk, İstanbul. Fatih Ofset, s. 45-59.

KIRZIOĞLU M. Fahrettin: (1998). **Osmanlılar'ın Kafkas-Ellerini Fethi (1451-1590)**, 2. Baskı Ankara, TTK Basımevi.

NEBİOĞLU Musa (2012). **Ozan Dünyası**. №2(9), s. 12, Bakı, Azerbaycan Âşıklar.

ÖZEL Haşım: (2014). Kitap Değerlendirme, **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, 42. Sayı, s. 174-175. Editör Osman Karatay-Mehmet Seyfettin Erol, Ankara.

PİRİYEVA Sevil: (2005). **Ahıska Türkleri Azerbaycanda (tarihi, sosyal-medeni hayatı)**. Bakı, "Elm".

SİMENENKO V. A.: (2002). **Meshetinskie turki: istoričeskays sudba i problemı kulturnoy adaptasii**, Dissertasia na soiskanie učenoy stepeni kandidata istoričeskikh nauk, Kubanskiy Gosudarstvennyy Universitet, Krasnodar.

ŞEMSEDDİN Sâmî: (1996). **Kâmûs'l-A'lâm**, 1. Cilt, Tıpkıbasım/facsimile, Ankara, Kaşgar Neşriyat.

ŞOTA RUSTAVELİ: (1991). **Kaplan Postlu Şövalye**, Çeviri: Bilâl Dindar, Zeynelâbidin Makas, Samsun, Eser Matbaası.

TDK, **Türkçe Sözlük**, 1-2: (1998). 9. B., Ankara, TDK Yayınları.

ÜNAL Gonca Aydemir: (2014), **“176 Dost Yürekle Soma Şiirleri Antalojisi”**, Antalya. Sahil Kitap Yayınevi, ISBN: 978-605-5105-72-3. s. 193-198.

Zakaraya Parmen: (1982). **Drevniye goroda i kreposti Gruzii**, Tbilisi, İzdatelstvo “Sabçota Sakartvelo”.

SÖZLÜ KAYNAKLAR

YAŞAR BİNALİ OĞLU- Orpola köyü asıllı olup 1954 yılında Özbekistan'da doğmuş, ilk, orta, lise ve üniversite eğitimini Azerbaycan'da almıştır. 1990 yılında Tiflis'te Gürcistan Bilimler Akademisi İvane Cavahişvili adına Tarih, Arkeoloji ve Etnografya Enstitüsü'nde aspiranturayı bitirmiştir. Dil, Edebiyat ve Tarih öğretmenliğini yapmış olup günümüzde özel bir firmada menejer olarak çalışmaktadır.

VALİDA AK- Orpola Köyü asıllı olup 1983 yılında Gürcistan'da doğdu ve eğitimini orada aldı. Şu an Ömer Faruk ve Ahmet Furkan adında iki oğlunun eğitimi ile meşgul olmaktadır. Ev hanımıdır.

İNTERNET KAYNAKLARI

AHISKALI Âdem: **Ola Ahıska'nın Neresindensin**, <http://www.ahiskalilar.org/portal/modules.php?name=Siir&op=showcontent&id=19>, 15.01.2015.

ALİYEYEV Nazim Aliyeviç: **O vospominaniya Meskhetinskikh turok**, <http://rudocs.exdat.com/docs/index-73430.html?page=30>, 15.01.2015.

Akhalsikhe, Akhalsikhe'nin (Ahıska) Rabat'la Görüntüsü, <http://intermedia.ge>.

Eski Resimler: http://www.elbrusoid.org/m/forum/forum183/topic8264/?PAGEN_1=11, Erişim Tarihi: 24 Ocak 2015.

Geroi stranı: Mamedov Mamedov Minur İsa oğlu, http://www.warheroes.ru/hero/hero.asp?Hero_id=17756, 28.02.2015.

GOMORALİ Yitgün: **Vetenden Bezmah Olmaz**, <http://www.ahiskalilar.org/portal/modules.php?name=Siir&op=showcontent&id=20>, 15.01.2015.

HACILAR Valeh: “Türkçe Söyleyen Gürcü Âşık-Şairleri”, **Bizim Ahıska Dergisi**, s. 40. http://www.ahiska.org.tr/wp_pdf/sayi10/parcali/42_sirali-1.pdf, 15.01.2015.

Kadırov Yaşar: **“Vse naçinalos s Odabaşeva” (Her Şey Odabaşov'la Başladı)**, <http://www.ahiska-gazeta.com/ru/histories/48/>, Erişim Tarihi: 15 Kasım 2014.

KALAFAT Yaşar: **“Ahıska Türklerinde Halk İnançları”**, <http://www.oocities.org/yasarkalafat/mak3.htm>, 15.01.2015.

KARGAPOLTSEV Sergey: **Muradov Bedir Beymodoviç (Geroi Stranı)**, http://www.warheroes.ru/hero/hero.asp?Hero_id=19131, Erişim Tarihi: 15 Ocak 2015.

Kartinki: **Bekir Mustafaev geroy**, <https://www.google.ru/images?hl=ru&q=%D0%91%D0%B5%D0%BA%D0%B8%D1%80+%D0%9C%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%84%D0%B0%D0%B5%D0%B2+%D0%B3%D0%B5%D1%80%D0%BE%D0%B9&gbv=2>

&sa= X&oi =image_result_group&ei=mni2VOjlm4rkUo2mgtAM&ved=0CB4QsAQ, 15.01.2015.

Krepost Tmogvi: <http://www.tamartour.ru/georgian-interesting-places/types-of-georgian-interesting-places/castles/tmogvi>

MAMEDOV Minur İsa oğlu:

<http://www.az-libr.ru/index.htm?Persons&C0C/58b2675b/> index, 15.01.2015.

Ödzrhe: <http://saunje.ge/index.php?id=281&lang=ka>. Erişim Tarihi: 24.09.2014.

ÖNAL Ülkü: Ahıska –Posof İzlenimlerim, <http://www.posofhaber.com/yazdir.asp?ID=664>, 15.01.2015.

ÖZEL Haşim: Ahıska Türkleri Tarihi, <http://www.egitirim.gen.tr/site/arsiv/51-17/477-ahıska.html>, 15.01.2015.

ÖZEN Yaşar Kutlu: Çocukların Yağmur Duası,

<http://www.kutluozen.com/default.asp?part=yazilar&islem=oku&id=50>, 15.01.2015.

Peşerny gorod Vardziya: <http://www.fototerra.ru/Gruzija/Vardziya/FFilin05-8832.html>, 15.01.2015.

Samtskhe-Cavahetskiy kray: (administrativno-territorialnie yedinitı Akhaltsikhe, Adıgeni, Aspinza, Akhalkalaki, Borcomi, Ninosminda), Pasport, 2007, s. 36. http://www.government.gov.ge/files/53_86_298711_samckhe-javakheti-rus8.pdf, 15.01.2015.

Tsunda: <http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=term&d=25&t=1871>, 15.01.2015.

URAVELİ Orhan: Kız Sen Ahıska'nın Neresindensin,

<http://www.ahiskalilar.org/portal/modules.php?name=Siir&op=showcontent&id=15>, 15.01.2015.

Vardziya: Ensiklopediya Brokgauza i Efrona.- S.-Pb.; Brokg auz-Efron. 1890-1907, <http://dic.academic.ru/dic.nsf/brokgauz/5406>, 15.01.2015.

Yurda Dönüş Mücadelesi: <http://ahiskavatan.tr.gg/YURDA-D-Oe-N-Ue-%26%23350%3B-M-Ue-CAD%26%23304%3B-L%26%23399%3B-S%26%23304%3B.htm>, 15.01.2015.

Zanavis Tsihe (Zanav Kalesi): <https://www.google.ge/images?hl=ka&q=%E1%15> (15.01.2015).

Xalq Cümhuriyyətinin görkəmli simalarından biri: <http://www.azadliq.info/siyast/17002-xalq-cumhuriyytinin-goerkmli-simalarndan-biri.html>. Erişim Tarihi: 15.11.2014.